

A

ADVOCATENBLAD

Rapport: wie mag zich met recht advocaat noemen?

Peter van Lochem: 'Je kunt ook te veel met de rechtsstaat aankomen'

Collegetour: het college van toezicht stelt zich voor

Februari 2015 | nr. 2

DAG

UURTJE-FACTUURTJE

De geest van de alternatieve tarieven is definitief uit de fles

DOCUMENTPRODUCTIE

SPRAAKHERKENNING

DIGITAAL
DICTEREN

MOBIEL
WERKEN

Meer werk in minder tijd met spraakherkenning van BigHand. Productiviteitssoftware voor juridische professionals.

Alles voor elkaar!

T 088 002 84 82
E sales@ict-concept.nl
www.ict-concept.nl

bigHand
Get more done

REDACTIONEEL

Robert Stiphout

Voorzichtig

Na een terreurdaad is privacy niet zelden het volgende slachtoffer. Ook na de aanslag op de redactie van Charlie Hebdo gingen in het Franse en Nederlandse parlement stemmen op om de grenzen te verleggen waarbinnen veiligheidsdiensten en justitie opereren. Veiligheid voor alles. Maar de gevolgen voor de lange termijn zijn bij dit soort beslissingen moeilijk te overzien. Dat leert een andere gebeurtenis in Frankrijk en wel de verschijning van de veelbesproken roman *Soumission*.

In dit boek, waarvan de Nederlandse vertaling binnenkort verschijnt, schetst auteur Michel Houellebecq het Frankrijk van 2022, een Frankrijk dat zijn eerste islamitische president krijgt en in toenemende mate wetten schoeit op islamitische leest. Vrouwen in dat Frankrijk hebben geen baan.

Houellebecqs roman nodigt uit tot een wild gedachte-experiment. Stel het Nederland van 2050 voor. Stel, in dat Nederland maken moslims niet vijf procent, zoals nu, maar tien procent van de bevolking uit. En stel, de grootste partij in de coalitie is dan een islamitische partij, of nee, een shariapartij, conform het schrikbeeld dat het CDA eind 2014 muntte. Een dergelijke partij zal islamitische leefregels willen opleggen en dan komen de privacybeperkende maatregelen van nu in een ander daglicht te staan. Want, o ironie, de maatregelen die ooit moslimterreur moesten tegengaan,

helpen dan om naleving van islamitische leefregels en voorschriften af te dwingen.

Natuurlijk is dit allemaal vergezocht, maar de les voor politici is niet minder relevant: op lange termijn weet je nooit of wet- en regelgeving, die je met alle goede bedoelingen lanceerde, wordt misbruikt. De mannen die in 1811 de burgerlijke stand invoerden, konden ook niet bevroeden dat 130 jaar later een Duitse bezettingsmacht de stand zou gebruiken om Joden op te sporen. Het heden biedt geen garantie voor de toekomst en dus kun je maar beter twee keer nadenken voor je vrijbrieven uitdeelt aan justitie en veiligheidsdiensten.

Eerlijk is eerlijk. Het is mogelijk om misbruik door toekomstige, al dan niet islamitische, maar in elk geval antidemocratische partijen te voorkomen. In zijn recent herontdekte oratie uit 1936 betoogde advocaat, politicus en hoogleraar staatsrecht George van den Bergh (1890-1966) onder meer dat partijen die 'fundamentele zedelijke beginselen' als vrijheid van godsdienst en gelijkheid voor de wet aantasten, verboden moeten kunnen worden (zie ook 'Verrassend actueel' op pagina 7). Maar tot nog toe zijn partijen enkel verboden wanneer ze de openbare orde bedreigen. En dat is een wel heel vage, tegenwoordig zeker niet bevredigende omschrijving. Toch maar voorzichtig omspringen met de privacy dus.

Matthijs Kaaks

'Waar blijven de advocaten? Salonhelden, dat zijn we'

PAG. 5

Walter Hendriksen

'We moeten extra bedacht zijn op afkalving van onze grondrechten'

PAG. 48

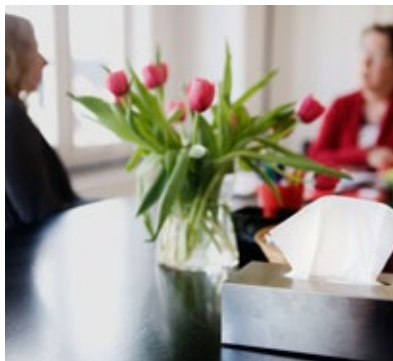
12 FRISSE NEUS

‘Dit is en blijft een relatieberoep’

Bestuursvoorzitter van NautaDutilh Erik Geerling over crisis, boycotts, zijn functie en succes. ‘Zorg dat je zichtbaar bent.’

22 ACHTERGROND

Op zoek naar kruisbestuiving

Kunnen familierechten efficiënter werken door hbo-juristen in te schakelen? Ja, zegt een rapport, maar de praktijk blijkt weerbarstig.

30 ERGERNIS

Dit moest worden opgelost

Een jaar geleden presenteerde het *Advocatenblad* uw top-tien aan ergernissen. Welke frustraties zijn verholpen?

INTERACTIE

- 3 Mail, @Advocatenblad, Correctie, Poll

ACTUEEL

- 4 Kort, *advocatenblad.nl*
5 Citaat, *Cijfers*
5 Column Matthijs Kaaks
6 Intussen op het Binnenhof

- 7 Gezien
9 Ter zitting
9 Agenda
11 Lawyers for Lawyers

COVER

- 14 Dag uurtaf, hallo alternatief

IN BEELD

- 20 Collegetour

INTERVIEW

- 24 Peter van Lochem: ‘Je kunt ook te veel met de rechtsstaat aankomen’

OPINIE

- 28 Meelevende rechters zijn betere rechters

EVEN OPFRISSEN

- 29 Verjaring van een vordering

MEDIATION

- 35 Van advocaat naar mediator

CANON

- 36 Voor herziening tegen vertraging

PRAKTIJK

- 37 De feiten op tafel

VAN DE ORDE

- 40 Ordeberichten
40 @advocatenorde
41 Dit is een advocaat
44 Transfers
46 Van de tuchtrechter
48 Ten slotte: column van algemeen deken Walter Hendriksen

COLOFON

95e jaargang

Het *Advocatenblad*, het maandblad voor de Nederlandse advocatuur, versijnt 10 keer per jaar (elke laatste donderdag van de maand) en wordt uitgegeven door Sdu Uitgevers. De van de Nederlandse Orde van Advocaten onafhankelijke redactie stelt de inhoud samen.

Hoofredacteur

Robert Stiphout

Redactie

Sabine Droogleeuwer Fortuyn en Nathalie Gloude-mans-Voogd

Advocaat-redactieleden:

Koert Boshouwers, Halime Celik, Anneke Groenewoud, Martijn Maathuis, Robert Malewicz, Christiaan Oberman, Marc Padberg, Leonie Rammeloo, Theo van Schagen, Bart van Tongeren

Beeldredactie

Charlotte Helmer

Vormgeving

Dimdim, Den Haag

Correctie

Sandra Braakmann

Druk

Senefelder Misset, Doetinchem

Citeerwijze

Adv.bl. 2015-2, p.

Aan dit nummer werken mee

Lex van Almelo, René van Asselt, Erik Jan Bolsius, Paula Boshouwers, Jiri Büller, Bert Fibbe, Sjoerd van der Hucht, Matthijs Kaaks, Michel Knapen, Lars Kuipers, Peter Louwerse, Kim van der Meulen, Robert Sanders, Tatiana Scheltema, Trudeke Sillevius Smitt, Flos Vingerhoets en Marian Verburgh

Redactionele bijdragen

Bijdragen kunnen naar redactie@advocatenorde.nl. Per 500 woorden leveren deze 1 opleidingspunt op. De redactie heeft het recht bijdragen in te korten.

Sdu Uitgevers

Gert Jan Schinkel (uitgever)

Advertenties

Fenneke Rosier en Angela Bruins (media adviseurs)
070-378 05 62
www.sduadverteren.nl,
sdu.adverteren@sdu.nl,
Inzendtermijn:
nr. 3, 11 februari 2015
nr. 4, 11 maart 2015

Abonnementen

Per jaar: 232,50 euro (incl. verzend- en administratiekosten). Studenten: 116 euro. Jaarbanden: 39,95 euro

(excl. verzendkosten).
Losse nummers: 30 euro
(excl. verzendkosten).
Alle bedragen zijn excl. btw.

Adreswijzigingen

Sdu Uitgevers klantenservice,
070-378 98 80, Postbus 20014,
2500 EA Den Haag, www.sdu.nl/service; adreswijzigingen van advocaten: adres@advocatenorde.nl.

Bureau van de Orde

Neuhuyskade 94, 2596 XM
Den Haag Postbus 30851,
2500 GW Den Haag info@advocatenorde.nl,
070-335 35 35
Helpdesk: helpdesk@advocatenorde.nl,
070-335 35 54

ISSN 0165-1331

Behoudens door de Auteurswet gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden vervoelvoudigd of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden. Het al dan niet op verzoek van de redactie aanbieden van artikelen aan het *Advocatenblad* impliceert toestemming voor openbaarmaking en vervoelvoudiging t.b.v. de (elektronische) ontsluiting van (delen van) het *Advocatenblad* in enige vorm.

Omslag:
René van Asselt

HOI
KEURMERK

Uitgeversverbond
Groep uitgevers voor
vak en wetenschap

MAIL

STRAFPLEITERS OPGELET (2)

In het arrest van 19 februari 2013 (ECLI:NL:HR:2013:BY5321), dat ziet op vormverzuimen in het voorbereidend onderzoek, heeft de Hoge Raad uiteengezet dat er in het strafproces nog slechts in uitzonderlijke gevallen plaats is voor bewijsuitsluiting. Enkel wanneer door het verzuim niet langer sprake is van een eerlijk proces ex artikel 6 EVRM, bij een aanzienlijke schending van een ander belangrijk strafvorderlijk voorschrift of indien uit objectieve gegevens blijkt dat het betreffende vormverzuim een structureel karakter heeft, zal bewijs mogen worden uitgesloten.

Om in kaart te brengen welke vormvoorschriften structureel worden geschonden roept het *Advocatenblad* de

lezers op om ervaringen te delen. Heeft u zaken lopen of gehad waarin een vormverzuim speelde, dan horen wij graag welke schending heeft plaatsgevonden onder vermelding van parketnummer, artikelnummer en korte uitleg van de schending. Later zullen wij in dit blad de resultaten bundelen en een overzicht publiceren.

Uw reactie kunt u sturen aan: redactie@advocatenorde.nl of malewicz@cleerdin-hamer.nl onder vermelding van vormverzuimen.

Robert Malewicz, advocaat bij Cleerdin & Hamer Advocaten in Amsterdam en redactielid van het Advocatenblad

Nota bene: deze oproep is een herhaling uit het vorige nummer. Dit om zo veel mogelijk vormverzuimen te verzamelen.

Reacties mogen in principe niet langer zijn dan 150 woorden en zijn voorzien van naam, functie en adres. Afzenders verlenen toestemming voor redigeren en openbaar maken. Adres: redactie@advocatenorde.nl

ADVOCAAT-REDACTIELID VOOR HET ADVOCATENBLAD

Het *Advocatenblad* zoekt naar een advocaat die zich als redactielid wil inzetten voor het blad. De advocatenredactie staat borg voor de juridisch-inhoudelijke kwaliteit van het *Advocatenblad* en doet suggesties voor de inhoud. Geregeld schrijven zij artikelen voor het *Advocatenblad*.

De van de Nederlandse Orde van Advocaten onafhankelijke redactie vergadert op de eerste dinsdag van de maand bij de Nederlandse Orde van Advocaten in Den Haag. Leden van de advocatenredactie ontvangen voor het bijwonen van deze vergaderingen een vacatievergoeding. Gezien de samenstelling van de advocatenredactie genieten personen- en familierechtsspecialisten de voorkeur. De advocaat-redactieleden worden benoemd voor de duur van vier jaar en zijn eenmaal herbenoembaar.

Voor meer informatie over de functie kunt u bellen met de hoofdredacteur van het *Advocatenblad*, Robert Stiphout (tel.: 06-51 64 58 80). Uw sollicitatie (cv en korte motivatie) kunt u per e-mail vóór 27 februari sturen naar r.stiphout@advocatenblad.nl ter attentie van Robert Stiphout.

@ADVOCATENBLAD

@Advocatenblad: Wim Anker over zijn vak: ow.ly/G0bM4 #strafrecht #advocatuur Live bij #Advolve op 22-1": ware woorden van Wim!

@jeugdrechtadvdo

@HarryVeenendaal Mooi artikel in @Advocatenblad over stilzwijgen advocatuur bij ondergang rechtsstaat

@Ellen_Timmer

@Advocatenblad leuke serie over de meest gewaardeerde advocaat. Ga zo door met dit soort filmpjes e.d.

@M_vdWeijnenberg

Interessante aflevering van @Advocatenblad: veel steun voor het fenomeen #mediation zowel in civiel als in strafrecht

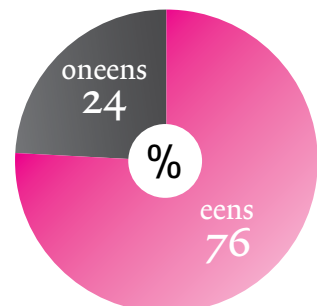
@ArdvanderSteur

CORRECTIE

In de Kroniekenbijlage Formeel strafrecht bij nummer 1 2015 staat dat auteur Christian Flokstra werkt bij Cleerdin & Hamer. Dit moet zijn Meijering Van Kleef Ficq & Van der Werf Advocaten in Amsterdam.

POLL

De digitalisering van de rechtspraak baart de Nederlandse orde van advocaten zorgen. Een slechte start schaadt het draagvlak voor digitalisering onder advocaten, stelt de NOvA.

Geef ook uw mening op advocatenblad.nl.

KORT

Meeste kantoren kennen risico's niet

Nathalie Gloudemans-Voogd

Elk advocatenkantoor met personeel moet sinds 1994 op grond van de Arbowet een risico-inventarisatie en -evaluatie (RI&E) uitvoeren en laten toetsen. Maar de meeste advocatenkantoren die een getoetste RI&E zouden moeten hebben, beschikken er niet over. Dat blijkt uit onderzoek van Balieplus onder 150 advocatenkantoren.

Balieplus vroeg in december haar leden of zij bekend zijn met het fenomeen RI&E (een lijst met alle veiligheids- en gezondheidsrisico's in een bedrijf en een plan voor het oplossen ervan). 55 procent zei het concept te kennen. Op de vraag of zij wisten dat hun kantoor verplicht een RI&E moet

Paul Paasschens

laten toetsen, antwoordde slechts 34 procent bevestigend. 66 procent van de ondervraagden realiseert zich dus niet dat een getoetste RI&E voor kantoren met meer dan 1 fte in dienst verplicht is. Verder zegt 75 procent van de onderzochte kantoren geen getoetste RI&E te hebben. Onder kleine kantoren (tot tien medewerkers) is dat percentage zelfs 82.

Voor de advocatuur ontwikkelde Balieplus enkele jaren geleden een digi-

taal RI&E-instrument met branchespecifieke vragen. 'Een RI&E staat natuurlijk niet boven aan je lijstje,' zegt Balieplus-directeur Paul Paasschens. 'Maar als kantoren de risico's niet analyseren en daar geen oplossing voor bieden, kan dat vervelende gevolgen hebben. Denk aan uitval van werknemers door stress of de boete die het ministerie van Sociale Zaken kan opleggen. We zien ook steeds vaker verzekeraars eisen dat werkgevers dit soort zaken op orde hebben: wat doe je als er brand uitbreekt in het prachtige herenhuis waar je kantoor houdt?'

Los van de wettelijke verplichting is het volgens Paasschens 'een morele verantwoordelijkheid' voor werkgevers om de RI&E uit te voeren en te laten toetsen.

ADVOCATENBLAD.NL

AFLUISTEREN Europa roept Nederland niet op het matje voor het telefonisch afluisteren van advocaten. De Europese Commissie en de Europese Raad hebben dat op 13 januari laten weten in antwoord op vragen van Europarlementariër Judith Sargentini (GroenLinks) tijdens de plenaire zitting van het Europees Parlement in Straatsburg.

AFLUISTEREN (2) Advocatenkantoor Prakken d'Oliveira zal een klacht indienen bij de Nationale ombudsman nu blijkt dat advocaten van het kantoor telefonisch worden afgeluisterd door de AWD zonder dat de rechter hier toestemming voor verleent. De minister van Binnenlandse Zaken verklaarde een klacht over het afluisteren gedeeltelijk gegrond.

BEZUINIGINGEN Fractiewoordvoerders van CDA, GroenLinks, D66 en SP in de Eerste Kamer hebben het kabinet gevraagd af te zien van de bezuinigingen op de rechtsbijstand. Ook de PVW heeft grote moeite met de besparing

van 85 miljoen euro. Dat bleek tijdens het uitgestelde begrotingsdebat op 13 januari.

STRAFBSCHIKKINGEN De wijze waarop het Openbaar Ministerie strafbeschikkingen uitvaardigt, schiet op een aantal belangrijke

Advocatenkantoor klaagt over afluisteren

punten tekort. Dat valt op te maken uit onderzoek van de procureur-generaal bij de Hoge Raad. De kritiek van de pg richt zich vooral op ZSM-, CVOM- en CJIB-zaken.

BEWAARPLICHT De Nederlandse Vereniging van Strafrechtadvocaten (NVSA) eist met een coalitie van organisaties en bedrijven dat de Staat de Wet bewaarplicht telecommunicatiegegevens intrekt nu de Dataretentierichtlijn ongeldig is verklaard door het Hof van Justitie. Het kort geding dient op 18 februari.

CHARLIE HEBDO 'De actie was een rechtstreekse aanval op de normen en waarden van de democratische rechtsstaat.' Dat zei Frits Bakker, voorzitter van de Raad voor de rechtspraak, tijdens zijn nieuwjaarstoespraak over de terreuraanslag op Charlie Hebdo. Bakker besteedde een groot deel van zijn toespraak aan de recent gepleegde aanslag.

> Lees meer op advocatenblad.nl.

CITAAT

“ De potjes
zijn bijna leeg ”

Voorzitter Raad voor de rechtspraak Frits Bakker waarschuwt dat het budget voor extra werkzaamheden in het kader van de herziening van de gerechtelijke kaart en het moderniseringsprogramma KEI opdraakt. Als er geen extra middelen komen, dwingt dat volgens hem straks tot het maken van scherpe keuzes (Advocatenblad.nl 9 januari).

CIJFERS

Onvolledig

6,6

Rapportcijfer dat respondenten gaven voor processen-verbaal van het politieverhoor. De onderzoekers concluderen in het bijbehorende onderzoek dat deze pv's vaak incorrect en te beperkt zijn samengevat.

Bron: Nederlands Studiecencentrum Criminaliteit en Rechtspraak/Universiteit Leiden

COLUMN

Matthijs Kaaks

L'avocat est Charlie

Hoe reageert onze balie na de aanslag op Charlie Hebdo? Het is een aanslag op de rechtsstaat. Het leidt bovendien tot zelfcensuur en de collectieve angst leidt tot maatregelen die de privacy van de burger verder zullen aantasten. Dat moordende moslimfanatici in Parijs de satire wilden doden, treft ook ons. En niet alleen omdat Frankrijk de bakermat is van onze grondrechten, waar Voltaire in de achttiende eeuw schreef dat verdeeldheid de grote kwaal van de mensheid is en tolerantie de enige remedie.

Na de moord op de cartoonisten volgde wereldwijd een golf van publieke afschuw en verontwaardiging. De Franse orde kwam een dag later met een duidelijke boodschap namens de zestigduizend Franse advocaten:

Le Conseil National des Barreaux réaffirme que les valeurs républicaines et démocratiques qui imposent une protection sans faille de la liberté d'opinion et d'expression ne cèderont pas à la terreur que veulent faire régner ses ennemis.

Daaronder een cartoon van Cabu. Zelfs de rechters van het Europese Hof protesteerden op de trappen van hun gerechtshofgebouw.

De Nederlandse balie was echter opvallend stil. Het woord rechtsstaat ligt advocaten in de mond bestorven. Onze eigen orde verhief het menigmaal tot plechtig thema. *Advocaat, held van de rechtstaat* luidde enkele jaren terug de titel van het jaarcongres. *Rechtsstaat in recessie* was het thema in

september. Onze deken noemde de advocaat de voorvechter en bewaker van die rechtsstaat. Maar klinkt het door? De Orde bleek zich indertijd meer op te winden over de kwaliteit van het cabaret. Daar schreven de kranten later over.

Binnenskamers weten we altijd precies wat de wereld nodig heeft. In ons keurig aangeharkte reservaat worden de grondrechten door advocaten vrijwel dagelijks ingeroepen in onze zaken om het kleine gelijk. Dan klinken er vaak grote woorden. Ongehinderd door kalasjnikovs. Maar net over de grenzen van ons reservaat is dat wel anders. In Rusland lopen journalisten en burgerrechtadvocaten gevaar, in Turkije worden ze geregeld opgepakt.

Onze Europese grondrechten zijn met bloed bevochten dat nog nauwelijks is opgedroogd. In de advocatenkamers in het hele land hangen niet voor niets lange lijsten met hoofdzakelijk de Joodse namen van vermoorde advocaten. Opdat we niet vergeten en in het geweer komen tegen elke aanval op de verworvenheden die we zo vanzelfsprekend zijn gaan vinden.

De Raad voor de rechtspraak veroordeelde de aanval op de normen en waarden van de democratische rechtsstaat. Hoogleraren recht als Afshin Ellian gaven publiekelijk hun visie op de terreurdaad. Waar blijft de orde in het publieke debat? Waar blijven de advocaten? Salonhelden, dat zijn we.

INTUSSEN OP HET BINNENHOF

Voor advocaten relevante Haagse voornemens en nieuwe wetten.

Marian Verburgh

HUFTERFEITEN NAAR STRAFRECHT

STATUS Besluit van 25 november 2014 tot wijziging van de bijlage, bedoeld in artikel 2, eerste lid, van de Wet administratiefrechtelijke handhaving verkeersvoorschriften en het Besluit OM-afdoening in verband met onder meer de jaarlijkse indexering van de tarieven (Stb. 12 december 2014, 484).

INHOUD Behalve de reguliere indexering van de tarieven in de Wahv ('Wet Mulder') met 0,8 procent, bevat dit besluit de uitvoering van de toezegging van de regering om recidive in het verkeer aan te pakken via het strafrecht. Zogenaemde 'hufferfeiten' worden niet meer via een administratieve sanctie op basis van de Wet Mulder afgedaan, maar via het strafrecht met een strafbeschikking van het OM. Denk aan overtredingen als inhalen vlak voor een zebraad of over de vluchtstrook rijden.

IN WERKING 1 januari 2015.

INTREKKING NEDERLANDERSCHAP WEGENS TERRORISME

STATUS Eenieder kan tot 1 maart 2015 via internetconsultatie.nl reageren op het conceptwetsvoorstel tot wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap in verband met het intrekken van het Nederlandschap in het belang van de nationale veiligheid.

INHOUD Intrekking van het Nederlandschap wegens deelname aan een terroristische organisatie,

zonder voorafgaande strafrechtelijke veroordeling. Met name dit laatste is anders bij het al in de Tweede Kamer aanhangige wetsvoorstel 34 016 (wijziging van de Rijkswet op het Nederlandschap ter verruiming van de mogelijkheden voor intrekking van het Nederlandschap bij terroristische misdrijven).

IN WERKING Was beoogd in 2016, wordt nu misschien versneld.

DIGITALISERING RECHTSPRAAK (KEI)

STATUS Wetsvoorstel 34 059 (Wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering en de Algemene wet bestuursrecht in verband met vereenvoudiging en digitalisering van het procesrecht) is in behandeling bij de Tweede Kamer.

INHOUD Dit wetsvoorstel bevat deel I van het project Kwaliteit en Innovatie, een gezamenlijk project van het ministerie van Justitie en de Rechtspraak. Een vergelijkbaar wetsvoorstel voor hoger beroep en cassatie (KEI II) wordt naar verwachting binnenkort ingediend bij de Tweede Kamer. In april 2014 is op internetconsultatie.nl een concept gepubliceerd. Een ontwerp Invoeringswet en uitvoerings-AMvB volgen nog.

Doel van het project is zowel modernisering en versnelling als digitalisering van bestuurs- en civielrechtelijke procedures (het strafrecht volgt een eigen traject). Zo worden dagvaarding en verzoekschrift vervangen door één 'procesinleiding'. Er zijn twee regeringscommissarissen bij betrokken: Alfred Hammerstein (civiel) en Michiel Scheltema (bestuursrecht). Sinds 1 juli 2014 kunnen burgers en bedrijven uit het hele land overigens al naar de eKantonrechter. Ook procedures in het vreemdelingenrecht worden gedigitaliseerd.

De huidige planning voor de – gefaseerde – inwerkingtreding is, voor zover bekend:

bestuurs- (incl. vreemdelingen)recht:

- per 1 april 2015 is het mogelijk, niet verplicht, om in asiel- en bewaringszaken digitaal te procederen. Dit vooruitlopend op de komende wet asiel- en bewaringszaken;
- per 1 januari 2016 moet de nieuwe wetgeving voor asiel- en bewaringszaken in werking treden, waarmee het voor advocaten verplicht wordt om digitaal te procederen. Of dit ook geldt voor de reguliere vreemdelingenzaken wordt nog bekeken;
- per 1 januari 2017 treedt voor de overige bestuursrechtelijke zaken de KEI-wetgeving in werking in fasen, per gerecht;

civiel recht:

- per 1 januari 2016 treedt in fasen, per gerecht, de KEI-wetgeving in werking voor vorderingen met verplichte procesvertegenwoordiging (boven 25.000 euro). Die procedures verlopen dan verplicht digitaal;
- per 1 januari 2017 treedt in fasen, per gerecht, ook voor kantonzaken de KEI-wetgeving in werking. Partijen zonder procesvertegenwoordiging kunnen dan digitaal procederen; voor rechtspersonen en professioneel gemachtigden is het verplicht;
- vanaf 1 januari 2018 treedt KEI in fasen, per gerecht, in werking voor de overige civiele zaken en verzoekprocedures. Partijen zonder procesvertegenwoordiging kunnen dan digitaal procederen; voor rechtspersonen en professioneel gemachtigden is het verplicht.

IN WERKING Zie hiervoor. De inwerkingtreding van de bepalingen voor hoger beroep en cassatie zal gelijk lopen met die voor de eerste aanleg.

advertenties

mr H.L. van Lookeren Campagne cassatieadvocaat

- cassatie-quick scan (eisend en verwerend)
  - cassatieadvies (uitgebreid, eisend en verwerend)
  - second opinions (eisend en verwerend)
  - cassatieprocedures (eisend en verwerend)
- uiteraard in overleg met de zaaksadvocaat ook op toevoegingsbasis, waar mogelijk!

Postbus 91472
2509 EB Den Haag
tel: (070) 383.67.80, fax: (070) 385.52.77
info@hvanlookeren.demon.nl
<http://www.advocatenkantoorvlc.nl/>

Vacature (gevorderde) advocaat-stagiair Korver & Van Essen advocaten

Voor uitbreiding van zijn team is mr. Richard Korver per direct op zoek naar een

gevorderde advocaat-stagiair

met minimaal één jaar ervaring voor de algemene procespraktijk

Wij bieden

Interessante zaken, een leuke werkplek en begeleiding van Richard Korver als patroon.
www.korver-vanessen.nl voor meer informatie.

Geïnteresseerd?

Solliciteren via het e-mailadres:
SecretariaatMrKorver@korver-vanessen.nl.

GEZIEN

Tien geboden voor wettenmakers

Het postume boek *De wet als kunstwerk. Een andere filosofie van het recht* (Boom 2014) van Willem Witteveen is niet alleen van belang voor wettenmakers maar ook voor wettengebruikers.

De wet is de bron van de advocaat. Hij zet die wetten in die passen in zijn pleidooi en interpreteert deze op zo'n manier opdat de verdediging het effectiefst is.

Goede en slechte wetten, mooie en lelijke wetten, voor advocaten is de wet een gegeven.

Maar wetten behoren méér te zijn dan instrumenten. In het boek *De wet als kunstwerk*, dat hoogleraar Encyclopedie van de rechtswetenschap Willem Witteveen afrondde enkele dagen voordat hij aan boord van de MH17 ging, is de wet vooral het eindresultaat van een artistiek proces. Hij beschrijft tien geboden om 'goede' wetten te kunnen maken: algemeenheid, openbaarheid, vooruitzien, begrijpelijkheid, samenhang, redelijke verwachtingen, duurzaamheid, hanteerbaarheid, autonomie en regelgeleid gedrag. Het zijn geboden van (rechts)filosofen, welteverstaan.

Witteveen verdedigt de stelling dat we de kunst van het wetten maken hebben verwaarloosd. Een slechte wet? Ach, de rechter – Witteveen noemt hem de tovenaer van de interpretatie – haalt de scherpe kantjes er wel af, misschien wel dankzij de inzet van de advocatuur. Maar dan ontstaat de situatie waarvoor Charles de Montesquieu al waarschuwde: als advocaten te veel macht krijgen en uit wetten pikken wat ze nodig hebben, gaat het vernuft prevaleren boven het verstand. En zoals Thomas More (die ook advocaat was) in *Utopia* schreef: advocaten hebben baat bij ingewikkelde regels. Alleen daarom al zijn Witteveens tien geboden nodig. Wil de rechtsorde goed blijven functioneren, dan moeten de wetgevingsjuristen aan de bak. Oók in het belang van de advocatuur.

Verrassend actueel

Hoe voorkomt een democratie haar eigen afschaffing? Herontdekte oratie van George van den Bergh geeft ondubbelzinnig antwoord.

Wie met geweld een democratie wil bestrijden, moet zich verantwoorden tegenover de rechter. Politieke partijen zijn per slot van rekening verenigingen en die kunnen door de rechter worden verboden wanneer zij handelen in strijd met de openbare orde. Maar wat als politici zich binnen de kaders van de wet hardmaken voor het einde van de democratie? Over die actuele vraag – recent stelde het CDA voor om zogeheten shariapartijen te verbieden – boog advocaat, rechter, SDAP-politicus en hoogleraar staatsrecht George van den Bergh (1890-1966) zich al in 1936 in zijn oratie. Van den Berghs rede werd recent herontdekt, gepubliceerd en mag gerust worden gezien als het fundament onder de discussie over de vraag of een echte democratie partijen moet kunnen verbieden. Van den Berghs ondubbelzinnige antwoord in het door rechtsfilosoof Bastiaan Rijpkema samengestelde *Wat te doen met anti-democratische partijen?* (Elsevier, 2014) blijkt verrassend actueel.

Robert Stiphout

Vernieuwde VenJ app

De app 'Min. VenJ' is vernieuwd. Maar er ontbreekt het een en ander.

De app van het ministerie van Veiligheid en Justitie bestaat al sinds 2012, maar de vernieuwde versie is sinds 13 januari 2015 verkrijgbaar. Naast persberichten van de politie zijn er allerlei vragen en antwoorden te vinden over thema's als trouwen en scheiden, Verklaring Omtrent het Gedrag of het verlenen van gratie.

Onder het kopje 'Social media over V&J' staan LinkedIn Groepen, LinkedIn Personen, een Facebook Top 100 en een Twitter Top 100. Gek is wel dat de Facebook Top 100 slechts 48 accounts telt en de Twitter Top 100, 75. En daarbij, de genoemde organisaties en personen zijn voor het overgrote deel van V&J. Een wat meer extern geluid zou hier niet mistaan.

EINDELIGK WEER EENS TIJD VOOR UW CLIËNTEN (EN VOOR UZELF)

Neem nu een
GRATIS proef-
abonnement

NIEUW! SmartNewz Ondernemingsrecht

NU MET DAGELIJKSE
E-MAILNIEUWSBRIEF

Met SmartNewz bespaart u kostbare tijd doordat u snel op de hoogte bent van het laatste nieuws op het gebied van Ondernemingsrecht. Dit nieuws wordt geselecteerd en geschreven door een deskundige redactie, die put uit 250 relevante bronnen. Het is verrijkt met links naar artikelen, wetgeving en jurisprudentie. En beschikbaar op desktop, tablet en smartphone.

Bovendien kunt u eenvoudig specifieke onderwerpen en uitspraken volgen zodat u tijd over houdt voor uw cliënten. Of voor uzelf natuurlijk.

SmartNewz

kluwer.nl/smartnewz

Kluwer

a Wolters Kluwer business

Februari
2015

TER ZITTING

Eigen water

Vissen in een legpuzzel

Lars Kuipers

Aan twee kanten van mijn huis stonden ze te posten. Ik voelde me net Willem Holleeder,' zegt meneer B. tegen de economische politierechter in Utrecht.

Op 16 maart 2013 werd hij aangehouden, samen met meneer D., nadat ze waren gevolgd op de Loosrechtse Plassen. Daar hadden ze met stand want gevestigd op snoek en snoekbaars, en een eind verderop met aalfuiken op paling. Ruim een jaar later, in april 2014, betrapten bijzonder opsporingsambtenaren hen nog een keer op precies dezelfde plek. De allesbepalende vraag vanmiddag is toch: was het hun eigen viswater of niet? Het proces-verbaal, compleet met een kaartje waarop de netten en de percelen met de visrechten staan getekend, zegt overduidelijk van niet.

'Het was honderd procent mijn water,' zegt meneer B. stellig. 'Het is niet dat je zegt, ik weet het op de meter, maar je gaat toch ook niet in de tuin van de burens grasmaaien? Er klopt niks van, hoe hun die netten op de kaart hebben getekend.'

'Nattevingerwerk op zo'n grote plas,' vindt meneer D. 'Wij zijn ervan overtuigd dat het zo goed is. We vissen daar nog steeds. Precies op dezelfde plek.'

'Dat is wel link,' zegt de politierechter.

'Nee!' D. klinkt nu echt verontwaardigd. 'Het is mijn eigen water! Ik moet toch mijn brood verdienen!'

'In het proces-verbaal staat' – de rechter bladert in het dossier – 'dat het buiten uw gebied is, en dat is onderbouwd met gps-coördinaten.' Dat klopt; in 2014 hebben de bijzonder opsporingsambtenaren een navigatiesysteem gebruikt om de exacte plaats van de netten te bepalen.

'Daar heeft mijn advocaat zo wel een verhaal over,' mompelt D.

De advocaat neemt een slokje water en schraapt zijn keel. 'De Loosrechtse Plassen,' zegt hij, 'zijn een legpuzzel van kadastrale gebieden. Dat water is immens, en op het water zie je die legpuzzel niet. Het is onmogelijk om zonder technische hulpmiddelen zo'n kaart te tekenen. Die technische hulpmiddelen zijn pas een jaar na het eerste feit ingezet, en zo'n plek terugvinden met voldoende nauwkeurigheid, dat is bijna onmogelijk.'

Bovendien, zegt hij, op de nauwkeurigheid van satellietnavigatie valt wel wat aan te merken. Zelf is hij bevoegd piloot, hij vliegt met gps-apparatuur, hij heeft er verstand van. 'Gps-metingen kunnen heel nauwkeurig zijn, maar afhankelijk van de atmosferische omstandigheden kunnen ze ook een grote afwijking hebben, tot wel honderd meter. Om die reden vliegt een piloot nooit alleen met gps. Vliegen verdraagt geen onnauwkeurigheid en het strafrecht ook niet. De apparatuur voor snelheids-overtredingen en blaasproeven is daarom geïjkt. Hier hebben we te maken met een amateuristische meting, een jaar na dato met een onbekend apparaat met onbekende specificaties. Ik hoor de officier zeggen: "Niets staat dat u in uw eigen water vist", maar zo werkt het niet in het strafrecht, het is andersom, het OM moet bewijzen dat mijn cliënten in verboden water vissen.' Hij vraagt om vrijspraak.

De rechter heeft er geen boodschap aan. Het ambtsedig proces-verbaal is voor hem voldoende. B. en D. krijgen allebei een taakstraf van 160 uur, waarvan de helft voorwaardelijk, en een hoge, ook deels voorwaardelijke boete. 'Want ik vind het belangrijk dat u ervoor gaat zorgen dat u voortaan gewoon in uw eigen water vist.'

Meer weten? Lees een langere versie van dit rechtbankverslag op advocatenblad.nl.

AGENDA

GUANTÁNAMO DAGBOEK

Europarlementariër Sophie in 't Veld en journalist Eelco Bosch van Rosenthal buigen zich over mensenrechtenschendingen in Guantánamo Bay en de Europese verantwoordelijkheid daarbij. Aanleiding van de discussie is het recent gepubliceerde dagboek van Mohamedou Slahi. Sinds 2002 zit Slahi vast op Guantánamo, zonder ooit te zijn aangeklaagd. Zijn dagboek geeft een inzicht in de martelpraktijken van de Verenigde Staten en de mensenrechtenschendingen in de 'strijd tegen het terrorisme'.

Plaats: De Balie; Kleine-Gartmanplantsoen 10, Amsterdam.

Tijd: 26 januari, 20.30 uur.

Meer informatie: debalie.nl/agenda/ programma.

KEI-CONGRES

Het programma Kwaliteit en Innovatie rechtspraak (KEI) van het ministerie van Veiligheid en Justitie en het programma KEI van de Rechtspraak organiseren dit KEI-congres met als thema 'De rechtspraak van morgen'. De dag gaat over de vernieuwde gedigitaliseerde rechtspraak waarvoor naar verwachting de wetgeving volgend jaar gereed is. Op het congres maken deelnemers in diverse workshops kennis met de vernieuwingen in het civiel en bestuursprocesrecht. Richard Susskind, hoogleraar aan Oxford en auteur van *Tomorrow's Lawyers*, is keynote speaker.

Plaats: Beurs-World Trade Center

Tijd: 29 januari 2015, 11.00-17.00 uur.

Meer informatie: derechtspraakvanmorgen.nl.

ADVOCAAT EN ONDERNEMER

Op 4 februari heeft de tweede editie van de Advocaat & Ondernemer-dag plaats. Met dit middagseminar richt de Jonge Balie zich tot jonge advocaten die geïnteresseerd zijn in ondernemerschap binnen de advocatuur. Op de dag zullen zowel facetten en ervaringen van het oprichten van een nieuw kantoor alsook toetreden als partner bij een bestaand kantoor aan de orde komen.

Plaats: ABN AMRO, Gustav Mahlerlaan 10, Amsterdam.

Tijd: 4 februari 2015, 15.30-18.45, met aansluitende borrel.

Inschrijven: per e-mail pr@sbn.nl.

BigHand selecteert ICT Concept voor strategische samenwerking in Nederland

Begin december kondigde BigHand een strategische samenwerking met ICT Concept aan. Daarmee is ICT Concept de exclusieve partner voor verkoop van BigHand oplossingen in Nederland. Door de strategische samenwerking wordt meer flexibiliteit geboden op technische ondersteuning, zijn er meer specialisten beschikbaar voor implementatie en is een nog betere dekking van sales & accountmanagement gewaarborgd.

Krachtige kennispartner voor advocaten

BigHand is marktleider in stembestuurde workflowoplossingen en heeft meer dan 250 advocatenkantoren in Nederland als klant. ICT Concept is IT-specialist en marktleider binnen de Nederlandse juridische sector met meer dan 600 advocatenkantoren als klant. De samenwerking brengt de marktleiders voor softwarematige workflowoplossingen en juridische ICT samen, waardoor een krachtige kennispartner voor advocatenkantoren ontstaat.

Dan Speed, Managing Director Europe, licht toe: *"BigHand heeft van oorsprong voor Nederland een klein doch zeer gespecialiseerd team in Eindhoven. Nu, met meer dan 250 advocatenkantoren in Nederland als klant, is het tijd om meer flexibiliteit en ondersteuning te bieden aan onze gebruikers. Door de samenwerking met ICT Concept blijven onze hoge normen op het gebied van klantgerichtheid gegarandeerd. De overeenkomst met ICT Concept zorgt ervoor dat ons team in Eindhoven een belangrijke partner heeft om mee samen te werken, zowel op het gebied van technische ondersteuning en ontwikkeling als op het niveau van sales & accountmanagement."*

Lexxyn Groep

Zowel BigHand als ICT Concept zijn lid van de Lexxyn Groep. De nieuwe overeenkomst zorgt voor een nog betere samenwerking tussen beide partijen en een verdere uitbreiding van de lokale technische ondersteuning voor BigHand software. Om de kennis en expertise van de BigHand software te waarborgen, zijn zowel een technisch medewerker als een accountmanager van BigHand deel uit gaan maken van het ICT Concept team. Voor klanten zorgt de strategische samenwerking voor verbeteringen van gebruikersondersteuning van BigHand, uitbreiding van het aantal deskundige implementatie medewerkers, een nog betere dekking van accountmanagement en toegang tot de 'ICT Concept Cloud'.

René van Schaik, CEO van ICT Concept: *"ICT Concept en BigHand werkten al jaren samen als partners in de Lexxyn Groep. Deze strategische samenwerking tilt de dienstverlening, service en synergie op een nog hoger niveau. Dat zullen klanten al vrij direct kunnen ervaren. Kortere lijnen, hogere expertise en inzicht in complete en complexe IT infrastructures."*

Toekomstvisie

ICT Concept heeft de afgelopen jaren volop geïnvesteerd in innovatie, dekkingsgraad en accountmanagement. **René van Schaik over innovatie:** *"Voor BigHand opent de samenwerking met ICT Concept nieuwe wegen naar innovatie. En met het team specialisten van ICT Concept zullen deze innovaties nog specifiekere ontwikkelingen kunnen worden voor de Nederlandse juridische markt."* ICT Concept beschikt al tientallen jaren over een eigen R&D afdeling. Het gebruik van de stem in combinatie met klantgerichte IT-oplossingen zullen in de nabije toekomst voor verrassende innovaties zorgen.

Dan Speed concludeert: *"Met een betere dekking binnen de Nederlandse markt kan BigHand zich nog meer gaan focussen op de ontwikkeling van innovatieve software en hiermee de Nederlandse advocatenkantoren ondersteunen bij hun continue zoektocht naar verhoogde productiviteit."*

ict concept. bigHand
Get more done

Alles voor elkaar!

T 088 002 84 82

E sales@ict-concept.nl

www.ict-concept.nl

ICT CONCEPT IS ONDERDEEL VAN
LEXXYN
GROEP

LAWYERS FOR LAWYERS

Kwetsbare advocaten

41 advocaten en 18 rechters zijn sinds 2001 in de Filipijnen vermoord, een veelvoud daarvan werd lastiggevallen of bedreigd. Op 23 januari, de Dag van de Bedreigde Advocaat, vragen advocaten wereldwijd aandacht voor hun Filipijnse collega's.

Tatiana Scheltema

Het afgelopen jaar is de situatie alleen maar verergerd, zegt Edre Olalia, voorzitter van de *National Union of Peoples' Lawyers* in Quezon, het regeringscentrum bij Manila, via Skype. 'Advocaten – vooral sociaal advocaten en mensenrechtenverdedigers – zijn bijna even kwetsbaar als de cliënten voor wie ze optreden: onderdrukten, critici van de macht, dissidenten en activisten. Men beschouwt deze advocaten als een bedreiging van de in wezen oneerlijke en voor de meerderheid van de bevolking repressieve status-quo. Advocaten worden meer dan ooit vereenzelvigd met de zaak.' De daders zijn meestal afkomstig uit het leger of van de politie, soms worden ook paramilitairen of particuliere beveiligers ingezet. 'De zaken die wij voeren gaan vaak over eigendomsrechten van het land en raken zo rechtstreeks aan de zakelijke belangen van mijnbouw- of houtkapbedrijven. Ook advocaten

Edre Olalia: 'Advocaten gelden als lastpakken'

die werken in zaken waarin algemene belangen spelen, bijvoorbeeld omdat juridische onschendbaarheid, buitenlandse inmenging of economische en politieke maatregelen worden aangevochten, worden aangevallen. Soms zijn de daders bekend, maar heel zelden wordt een serieus onderzoek ingesteld, laat staan dat er een veroordeling volgt.' De in 2010 aangetreden president Benigno Aquino beloofde verbetering, maar daar kwam weinig van terecht, zegt Olalia. 'Het is een attitudeprobleem. De ernst ervan wordt volledig ontkend. Als

het gaat om advocaten die geen mensenrechtenzaken doen, is de teneur: "Dan moet je dat soort zaken maar niet doen, het is het risico van het vak." Om mensenrechtenadvocaten maakt men zich nog minder zorgen. Die gelden sowieso als zeurderige lastpakken die nergens goed voor zijn. Zo beschouwd zijn de aanslagen op advocaten, zeker mensenrechtenadvocaten, niets anders dan het vervolg op de uitbuiting en onderdrukking van een arme bevolking in een maatschappij waar degenen met minder middelen nog minder rechten hebben.' De Dag van de Bedreigde Advocaat is normaliter op 24 januari, maar in verband met het weekend heeft de dag dit jaar op 23 januari plaats. Advocaten door heel Europa zullen een petitie aanbieden aan de Filipijnse ambassadeur of consul. De datum verwijst naar het 'bloedbad van Atocha' dat op 24 januari 1977 door neofascisten werd aangericht bij een Madrileens advocatenkantoor. Vier advocaten en een vakbondsleider werden gedood.

advertenties

Ter overname aangeboden advocatenkantoor – praktijk en kantoorpand –

voor nadere info e-mail@munk.nl

MASTERCLASS FINANCE VOOR TRANSACTIE-JURISTEN

Start 4 & 5
maart 2015
SCHRIJF U SNEL IN

Deze masterclass vormt Nyenrode's topprogramma op het gebied van Finance voor de fusie -en overnamepraktijk onder leiding van **Mr. Jan Louis Burggraaf**, **Prof. dr. Dennis Vink**, **Dr. Mike Nawas** en **Drs. Hans Haanappel**.

Voor meer informatie en/of aanmelding ga naar www.executiveeducation.nl/fvtj of neem direct contact op met Diederik Slob via: pp@nyenrode.nl / 0346 291 279.

NYENRODE
BUSINESS UNIVERSITEIT

NYENRODE. A REWARD FOR LIFE

‘Dit is en blijft een relatieberoep’

De bestuursvoorzitter van NautaDutilh zag de economische crisis komen en gaan. ‘Vorig jaar zijn we weer beduidend gegroeid.’ Het recept voor succes volgens hem: zorg dat je zichtbaar bent.

Erik Jan Bolsius

Beeld: Jiri Büller

Erik Geerling laat weinig aan het toeval over. Schoenen voor slecht weer liggen altijd achter in zijn auto, net als een stormbestendige paraplu. Beide zijn hard nodig op deze natte en stormachtige winterdag. Zonder bestemming slenteren zit er niet in, de route is al helemaal uitgestippeld. Van het Nautakantoor aan het Weena naar de Maas met uitzicht op de Kop van Zuid, via de oude haven en de nieuwe Markthal terug naar het Centraal Station, waar hij vanuit zijn werkkamer op uitkijkt. Op vrijwel elke hoek weet Geerling wel iets te vertellen over de fraaie architectuur of over de roots van NautaDutilh. Voorangangers van het huidige kantoor zaten op de verschillende locaties tussen de Rotterdamse bedrijvigheid. Sinds 2010 is Geerling bestuurder bij NautaDutilh. Vorig jaar werd hij bestuursvoorzitter in een tweekoppig bestuur, met advocaat Gaike Dalenoord. ‘Het beeld dat dit een ondankbare taak is, ervaar ik in alle eerlijkheid niet zo. Ik zie het vooral als erkenning dat ze me vroegen. We kunnen het kantoor naar tevredenheid van de partners leiden. Echt niet alle 73 partners komen met regelmaat een noot kraken.’

Zijn praktijk heeft Geerling niet opgegeven voor de bestuursfunctie,

Wie is Erik Geerling?

Maandelijks haalt het *Advocatenblad* een frisse neus met een advocaat om al wandelend te praten over werk en leven. Dit keer:

Erik Geerling (1961).

- 1988: afgestudeerd notarieel recht, Universiteit Groningen
  - 1988: kandidaat-notaris Nauta Van Haersolte
  - 1996: partner NautaDutilh
  - 2010: bestuurslid NautaDutilh
  - 2014: bestuursvoorzitter NautaDutilh
- Getrouwd, drie kinderen

maar hij lijkt niet gebukt te gaan onder twee volledige banen. ‘Het besturen van een kantoor moet je ook weer niet overdrijven. Het is natuurlijk niet zo dat je elk jaar een complete strategische wending moet voorbereiden en doorvoeren. We hebben een zeer ervaren bestuurssecretaris, samen met de belangrijkste stafhoofden hebben we een heel goed draaiend *executive team*. Ik wil van nature wel de dingen perfect doen, en dan heb je de neiging om te veel te willen inzoomen, maar ik hou me verre van micro-

management. Zo hou ik genoeg ruimte om nog een deel van de praktijk te doen. Die wordt overigens voor een goed deel door andere mensen gedraaid. Als ik morgen stop als bestuursvoorzitter, kan ik dat zo weer terugnemen. Ik heb geen dubbele baan, zeker niet. Allereerst ben ik bestuursvoorzitter.’

Toen Geerling net bestuursvoorzitter was, verongelukte een van de partners van het kantoor. IP-advocaat John Allen zat met zijn vrouw en drie kinderen in de neergestorte MH17. ‘Ik was in Luxemburg, checkte mijn mail tussen twee besprekingen door en las het gerucht dat hij in dat vliegtuig zat. Een paar uur later was dat zeker. Intriest.’ Geerling vertelt over de emotionele reacties van collega’s, de vraag of ze iets konden doen. ‘Je voelt je machteloos, zeker, maar je kunt geen onbesuisde dingen doen. Er is een heel mooie dienst geweest, waarin het gezin op een prachtige manier is neergezet. De eerste reactie van sommige collega’s was dat we geen enkele Russische zaak meer moesten doen. Natuurlijk mogen principes geld kosten, maar het heeft niks met geld te maken dat we dat niet doen. Je hebt toch een band met een cliënt? Waarom zou je een niet aan de Russische overheid gelieerde cliënt die uit Moskou komt, straffen

Geerling: 'Waarom zou je een niet aan de Russische overheid gelieerde cliënt die uit Moskou komt, straffen voor wat er in Oekraïne gebeurt?'

voor wat er in Oekraïne gebeurt?' Het kantoor heeft wel nog extra gecheckt of er geen betrokkenen van het conflict in Oekraïne cliënt zijn. 'We kijken overigens altijd of er geen bedrijven zijn waar een luchtje aan zit.' Lang leek het alsof de grotere advocatenkantoren niet echt geraakt werden door de economische crisis. En volgens Geerling heeft NautaDutilh ook niet echt geleden. 'We hebben drie of vier jaar achter elkaar op ongeveer dezelfde omzet gezeten, dat was niet zo slecht. Vorig jaar zijn we weer beduidend gegroeid. We stimuleren ondernemerschap bij de partners door coaching, opleiding

en door *awareness* te vergroten. Het is al jaren niet meer vanzelfsprekend dat de telefoon gaat als je maar genoeg kwaliteit levert en de markt groot genoeg is. Dus je moet zorgen dat je zichtbaar bent, in netwerken participeren, relaties opbouwen. Dit is en blijft toch een relatieberoep.' Op de vraag waarom cliënten voor NautaDutilh kiezen, stelt Geerling dat de vijf topkantoren van Nederland niet heel erg van elkaar verschillen. 'Wij zijn het *banking* en *finance* kantoor van Nederland, dat is vanuit het verleden een stevige praktijk van ons, maar daarnaast ook en zeker niet in mindere mate een corporate kantoor. Ook doen we veel

referral-werk voor de *big corporates*. In de Nederlandse advocatuur komt nog altijd het meeste werk uit de Angelsaksische wereld. Daar hebben we een ijzersterk netwerk.'

Als Geerling volgend jaar afzwaait na zes jaar bestuur, laat hij een financieel en zakelijk sterker NautaDutilh achter, durft hij te stellen. Onder de uitstaande punt van het Rotterdamse Centraal Station schuilt Geerling nog even voor de constante buien. 'Hier kunnen we als Rotterdammers echt trots op zijn. Fantastische architectuur, het geeft echt het gevoel dat je in een wereldstad binnenkomt.'

Dag uurtarief, hallo alternatief

Het leek een *coming-out*, toen De Brauw eind vorig jaar een boekje opendeed over zijn alternatieve tarieven. Advocaten die niet meer op uurtje-factuurkje werken, delen hun ervaringen. 'Ik heb zestig procent van mijn jaaromzet in januari vastliggen.'

Erik Jan Bolsius

Beeld: René van Asselt

General counsels hebben jaarlijks een *bad day at the office* als hun advocatenkantoor de verhoging van het uurtarief heeft gemeld. Die melding wordt mooi verpakt in een nieuwjaarswens, maar de aanslag op het budget is er niet minder om. Cliënten klagen niet alleen over de hoogte van het uurtarief, ze willen ook af van de onzekerheid over het totaalbedrag op de factuur. En waarom, vragen ze zich af, kan de accountant wel een exact budget afgeven, of de consultant, interimmer, of andere dienstverlener en de advocaat niet?

Ja, natuurlijk, het is ander werk, dat slechter voorspelbaar is. Maar het kan wel, zo blijkt uit *A Guide to alternative Fee*

Arrangements die De Brauw Blackstone Westbroek recent publiceerde. Het kantoor geeft daarmee openlijk aan in te zijn voor een alternatief voor het uurtarief. En als de marktleider zo iets doet, kan de rest niet achterblijven. Toch?

Die rest reageerde veelal met de stelling 'dat doen wij al jaren' en inderdaad staat vrijwel elk kantoor open voor andere tarifiering, maar vaak voegen ze pas de daad bij het woord als de klant er expliciet om vraagt. De Brauw niet. 'Ook voordat we ons boekje publiceerden, hanteerden we al verschillende tariefstructuren,' zegt managing partner Martijn Snoep van De Brauw Blackstone Westbroek. 'We hebben er nu bewust de publiciteit mee gezocht om cliënten

te prikkelen en het actief aan te bieden. Het moet een normaal onderdeel van elk gesprek aan het begin van een zaak zijn, een bewuste keuze.'

Nu blijkt volgens Snoep dat veel klanten interesse hebben in vormen van risicodeling, zowel naar de plus als naar de min. 'Dat kan voor ons ook een manier zijn om de marge te verhogen, want bij gebleken succes kun je ook meer verdienen.' De managing partner ziet als bijkomend voordeel de groeiende aandacht voor projectmanagement. Het kantoor investeert in training van advocaten, projectmanagers en cliënten en in systemen die projectmanagement ondersteunen. Het is wennen, geeft hij toe. 'Natuurlijk maak je soms fouten bij

Echte alternatieven

Hoewel er studieboeken zijn geschreven over *alternative fee arrangements* (AFA), komen de meeste Nederlandse advocaten meestal met variaties op een vaste prijs voor een bepaalde dienst. Of ze rekenen met een variant op het uurtarief. De Amerikaanse advocaat Patrick J. Lamb is een fervent tegenstander van factureren op basis van uren. Volgens hem komt klanttevredenheid nooit voort uit het aantal uren dat een advocaat verzet voor ze, maar uit de manier waarop de advocaat diens probleem heeft opgelost. In zijn recent verschenen boek *Alternative fees for litigators and their clients* beschrijft hij de werking van vele verschillende alternatieve tarieven.

Echt alternatieve tarieven:

Voorschot of abonnement: cliënt betaalt vooraf voor juridisch werk. Goed te gebruiken voor standaardwerkzaamheden, maar ook in procedures als die een terugkerend

karakter hebben bij een bepaald soort handelsactiviteiten. De juridische strippenkaart van DOEN Legal is hier een voorbeeld van, maar er zijn inmiddels veel meer kantoren met abonnementsvormen.

Vaste prijs: Lamb maakt een onderscheid in vijf types vaste prijzen.

- 1 Een prijs voor een breed portfolio van zaken die bij de klant spelen.
- 2 Een vast bedrag voor een soort zaak.
- 3 Vaste prijs voor elke fase in een zaak.
- 4 Een vaste prijs voor een soort zaak die gedurende een bepaalde tijd loopt.
- 5 Voor verschillende zaken wordt een bepaalde tijd afgesproken waarvoor de prijs geldt. Al deze variaties worden ingezet door Nederlandse advocaten, bijvoorbeeld in de door Antoine Endtz genoemde vorm van juridisch management.

Succesafhankelijke vergoeding: niet de no cure no pay-variant, want die mag in Nederland niet, maar wel de afspraak dat er een extra bedrag wordt betaald bij een vooraf gedefinieerd resultaat. Deze vorm wordt bijvoorbeeld door Kennedy Van der Laan toegepast bij start-ups.

Inhouding: de cliënt houdt een percentage van de afgesproken vergoeding in en betaalt dit op een afgesproken moment gedurende de samenwerking, of aan het eind ervan. Dat kan een deel van het ingehouden bedrag zijn of een veelvoud ervan. Auteur en advocaat Patrick Lamb zegt het betaalmoment en de hoogte van de betaling af te laten hangen van de tevredenheid van zijn cliënt. **Bonus:** lijkt op inhouding, maar het verschil is dat er geen bedrag apart is gehouden en dat de hoogte helemaal afhangt van wat de cliënt reëel vindt. Als er een langdurige relatie is, is dat een kwestie van vertrouwen. Bij

nieuwe klanten kan er ook vooraf een afspraak worden gemaakt over de bonus.

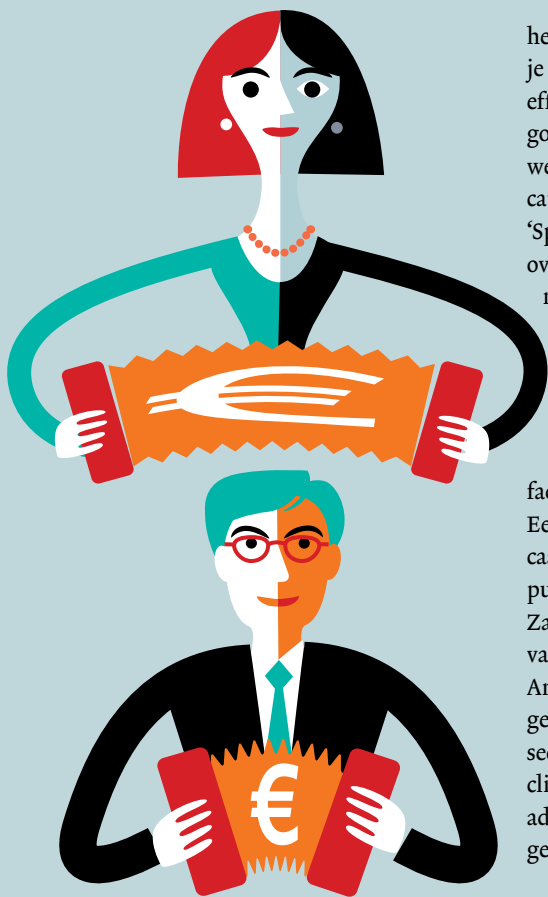
Value adjustment line: op elke factuur van het kantoor van Lamb, Valorem Law Group, staat onder het vooraf afgesproken bedrag een lege regel waarop de cliënt een bedrag kan zetten waarmee de factuur wordt verhoogd of verlaagd. Naar volledig eigen inzicht, zonder discussie. Welke Nederlandse advocaat durft dit aan?

Uurtarieven in iets ander jasje:

Volumekorting: boven een bepaalde omzet wordt het uurtarief lager, of er wordt een kortingspercentage berekend over het geheel.

Gemixt tarief (blended rate): een vast uurtarief dat ergens tussen het uurtarief van de duurste partner en dat van de goedkoopste stagiaire in zit.

Urenplafond (capped hourly rate): er wordt een maximaal aantal uren afgesproken, daarboven factureert de advocaat ze niet.

het inschatten van de kosten of tijd die je in een zaak gaat steken. Dus moet je efficiënter gaan werken en zorgen dat je goed toezicht houdt op de hoeveelheid werk die eraan besteed wordt.' Advocaten die nog twifelen adviseert hij: 'Spring in het diepe.' Snoep verwacht overigens niet dat De Brauw ooit helemaal van het uurtarief afstapt. 'Cliënten vragen er nog steeds om.'

De Brauw is zeker niet de enige die alternatieve paden bewandelt. Ook andere, veelal kleine en middelgrote kantoren, factureren in toenemende mate anders. Een aantal jaar geleden haalde advocaat Antoine Endtz bijvoorbeeld de publiciteit toen hij in 2012 de Gouden Zandloper ontving voor de toepassing van alternatieve tariefstructuren. Zijn Amsterdamse kantoor Endtz & Co, gespecialiseerd in de retail- en ICT-sector, werkt alleen nog op uurbasis als cliënten er echt om vragen. 'Doordat advocatenkantoren urenfabrieken zijn geworden, richten advocaten zich op

escalatie,' is zijn kritiek op het uurtarief. 'Als je je richt op winstmaximalisatie, heb je belang bij langlopende procedures. Terwijl we juist moeten meewerken aan preventie, wij moeten helpen zaken beter te regelen.'

Endtz werkt het liefst voor een vaste prijs, waarvoor hij het hele juridisch management van een klant doet, zoals hij dat noemt. 'Ik organiseer hun juridische zaken, doe een juridische scan, repareer een deel, houd contracten bij, adviseer, procedeer. Het voordeel van werken met vaste prijzen in combinatie met abonnementen is dat ik aan het begin van het jaar het grootste deel van mijn omzet heb vastliggen. De druk op ureschrijven en urennormen is daarmee van mijn schouders. Ook de cliënt profiteert hiervan.' Endtz geeft toe dat hij harder werkt en minder verdient dan toen hij bij grotere kantoren werkte. 'Ik besteed nu naast mijn gewone werk veel meer tijd aan marketing en productontwikkeling.'

Het nieuwe betalen

Juriaan Mensch

Niet alleen factureren kent alternatieven, ook voor betalen ontstaan andere opties dan giraal of cash. Iedereen heeft inmiddels wel van Bitcoin gehoord. Deze digitale munt, niet uitgegeven door een centrale overheid, kan via internet direct van gebruiker naar gebruiker worden verzonden. Centrale *trusted third parties* als bank, creditcardmaatschappij of PayPal zijn dan in principe niet meer

nodig. Wat e-mail is voor papieren post, is Bitcoin voor geld.

Deze *peer-to-peer* transacties zijn mogelijk dankzij Blockchain-technologie. De Blockchain is een zwaar versleuteld en openbaar grootboek dat alle transacties van bijvoorbeeld Bitcoin bijhoudt. Maar ook andere *Cryptocurrencies* gebruiken de Blockchain.

Digitale munten als Bitcoin kun je ook programmeren zodat het gebruik ervan zich aan bepaalde regels houdt. *Compliance* vooraf dus. Zo is betaling aan slechts één persoon

of instelling, zeg, een ziektekostenverzekeraar, mogelijk. Je kunt het ook zo programmeren dat het binnen een bepaalde tijd moet worden uitgegeven. Alle transacties met Bitcoin zijn openbaar. Dus er is volledige transparantie, en niemand is eigenaar van het grootboek.

Bitcoin is slechts één applicatie, maar Blockchain-technologie maakt meer mogelijk. Denk daarbij aan *smart contracts*. Voor veel overeenkomsten is straks minder behoefte aan uitvoerende of controlerende derde partijen. Een financieel product kan als *smart*

contract bestaan en worden verhandeld. Of denk aan executie van een testament door een notaris. Een testament kan nu al in code op de Blockchain, inclusief al het geld, geprogrammeerd worden. Zo'n *smart contract* controleert automatisch het overlijdensregister en voert zichzelf uit.

De koers van Bitcoin is nog zeer volatiel, maar gebruik wordt langzaam aan geaccepteerd. Grote bedrijven als Microsoft accepteren nu ook Bitcoin, en meer zullen volgen. Wie als advocaat koersschommelingen voor lief neemt en de digitale

Stan Robbers van het voornamelijk internationaal opererende Heussen advocaten, adverteert in tegenstelling tot Endtz en De Brauw niet met alternatieve tarieven, maar hij is niet anders gewend dan ermee te werken. 'Samen met een aantal kantoorgenoten heb ik bij PwC gewerkt. Daar zaten we in multidisciplinaire teams die geen van alle op uurbasis offereerden. Van ons werden dus ook vaste prijzen verwacht.' Robbers biedt alle tariefvormen aan waar cliënten om zouden kunnen vragen, mits toegestaan. 'Vaak hebben we een *capped fee* met een "niet zeuren-grens", zoals we dat noemen. Pas boven het niet zeuren-bedrag gaan we weer in gesprek over onze kosten, en dan nog uitsluitend als het om werkelijk meerwerk gaat. Dat betekent dat je niet spastisch moet doen als je een keer wat uren moet wegspeulen, dat komt regelmatig voor. Ik weet wat mijn mensen kos-

mont wil accepteren, kan weerstand van de Nederlandse orde van advocaten verwachten. Artikel 6.27 van de Verordening op de advocatuur stelt dat betalingen die worden aangenomen in het kader van de praktijkuitoefening alleen 'giraal' mogen plaatsvinden. Alleen via de bancaire infrastructuur dus. Dit is om te voorkomen dat advocaten berokken raken bij criminele handelingen. Er is wel een uitzondering voor contant geld als feiten of omstandigheden dat rechtvaardigen.

ten, dus ik weet wat ik minimaal moet verdienen om uit de kosten te komen.’

Robbers werkt veel aan internationale *itches*, vaak via andere advocaten. ‘Als er staat “*client is moving away from hourly fees*”, dan weet je wat je te doen staat. De *general counsel* wil controle over zijn budget, je moet hem helpen dat te halen.’ Die vraag krijgt ook het Bredase kantoor Blue Legal, dat de afgelopen vijf jaar een transitie van uurtarief naar vaste prijzen doormaakte, onder invloed van de crisis. Advocaat-partner Jurgen van Asten: ‘De echte concurrentie ondervinden wij van accountants die legal erbij gaan doen. Omdat zij goed calculeren, wordt dat ook van ons verwacht door klanten die een dienstverlener zoeken die meedenkt met hun lagere budgetten. Dus maken de ervaren advocaten bij ons de prijscalculaties. Voor dat bedrag moeten onze mensen het werk dan ook doen. Nee, dat leidt niet tot minder kwaliteit, juist niet. Het leidt tot gericht werken. Je hoeft niet altijd alles uit de kast te halen als de klant daar niet om vraagt.’

Vrijwel al het werk is volgens Van Asten goed in te schatten. ‘Behalve als in een procedure iedereen de loopgraven ingaat. Iedereen kan een prijstabel maken voor de eenvoudige werkzaamheden, maar ook in een procedure geven wij prijzen af, vaak per fase. Bij een betwiste handelsvordering kan ik wel bedenken wat mijn kosten zijn tot de comparitie van partijen, waarin toch veruit de meeste zaken eindigen. Een overname kun je ook offereën, waarom niet. Wij hakken het hele proces op in *milestones*, in behapbare stukken. Een bedrag voor de *letter of intent*, dit kost de *due diligence* en dit bedrag ben je kwijt voor een *non-disclosure agreement*.’ Volgens Van Asten is de omzet van zijn kantoor er niet door gedaald. ‘We werken veel in het mkb, die zelf veel op offertebasis doen. Juist als je bij zo’n ondernemer een scherpe calculatie neerlegt en zorgt dat de zaak goed ver-

loopt, kun je ze voor langere tijd aan je binden.’

Van Asten schat in dat inmiddels zo’n zestig procent van de omzet van zijn kantoor komt uit alternatieve tarieven. Onverwacht positief effect is dat de ‘*days standing out*’ veel korter zijn geworden, de tijd waarin een factuur niet betaald is. ‘Dat komt omdat er achteraf zelden meer discussie is over de factuur. Ik zou willen dat we dit eerder hadden ingevoerd.’

Strippenkaarten

Bij het innovatieve DOEN Legal uit Zeist komt al zeker de helft van de omzet uit vaste prijzen. Met vast bedoelt advocaat Esther Brons ook echt vast. ‘Ik vind het heel belangrijk voor de goede relatie met een klant dat je niet achteraf alsnog een hogere prijs neerlegt omdat het toch meer werk was dan je had ingeschat.’ DOEN Legal werkt onder andere met abonnementen en strippenkaarten voor hun dienstverlening. ‘Als een cliënt een abonnement heeft, kan hij altijd bellen voor ondersteuning. Het gebeurt wel dat ze zelf zeggen: “Nu bel ik je wel heel veel.” Maar als ze niet per zes minuten af moeten rekenen vertellen ze ook veel meer, je wisselt meer informatie uit. Dat leidt tot een betere relatie, waaruit weer meer werk voortkomt omdat je goed weet wat er bij een cliënt speelt.’

Om goed te kunnen *pitchen* met alle gewenste vormen van alternatieve prijzen, heeft het Amsterdamse Kennedy Van der Laan een zes man sterk *pricing team*, dat bestaat uit advocaten, de CFO en een *business developer*. Bestuurslid Patrick Wit werkt veel voor IT-bedrijven en ook start-ups, die vaak in het begin van hun bestaan nog maar weinig kunnen betalen, maar al wel juridisch advies nodig hebben. ‘Start-ups willen het liefst dat we aandeelhouder worden, maar dat mag in Nederland niet. Regelmatig factureren we dan eerst tegen kostprijs en wordt er een *successfee* betaald na een goede financieringsronde. Of: als ze zijn verkocht, ze krijgen dan alsnog onze volledige vergoeding. Ook in procedures kun je een *successfee* afspreken. Klanten vinden het prettig als je op die manier voor hun zaak gaat staan en een deel van het financiële risico neemt.’

Een goed voorbeeld van alternatieve tarieven is de alliantie van 21 advocatenkantoren in zestien landen die Kennedy Van der Laan opzette om cliënt Nike in Europa te bedienen. Voor een groot aantal rechtsgebieden is een vaste prijs per jaar afgesproken. Het kantoor doet de facturen en houdt het budget in de gaten. Wit: ‘In deze samenwerking kan de cliënt zijn kosten goed beheersen.’ De geest van de alternatieve tarieven is definitief uit de fles. <<

Voor elke advocaat een eigen Collectie

A

Collecties Advocatuur

Elke Collectie bevat complete need-to-know informatie, gebundeld per rechtsgebied, voor advocaten, bedrijfsjuristen en notarissen. Met Kluwer Navigator krijgt u snel en gemakkelijk online toegang tot de informatie die u voor uw werk nodig heeft. De inhoud is actueel en van de hoogste kwaliteit, daar staan onze topauteurs garant voor. Voor de advocatuur hebben wij ook Expert Collecties beschikbaar. Deze bieden verdieping op onderwerpsniveau.

De volgende Collecties zijn beschikbaar:

- Aansprakelijkheid, Verzekering & Schade
- Arbeidsrecht
- Banking & Finance
- Burgerlijk procesrecht
- Contractenrecht
- IE- en ICT-recht
- Insolventierecht
- Omgevingsrecht
- Ondernemingsrecht
- Personen-, familie- en erfrecht
- Sociale zekerheidsrecht
- Staats- en bestuursrecht
- Strafrecht
- Vastgoedrecht

V

Meer informatie
of direct een
proefabonnement
afsluiten?

kluwernavigator.nl

A

Kluwer Navigator. Sneller tot essentie.

Kluwer Navigator is de online content portal (zoekmachine) die u toegang geeft tot een omvangrijke database met vakinformatie. Eenvoudig en gericht zoeken met de Kluwer Navigator zorgt ervoor dat u alle relevante en praktische informatie direct beschikbaar krijgt.

V

Van links naar rechts: Rein Jan Hoekstra, Adrienne Hoevers, Walter Hendriksen, Jan de Wit.

Collegetour

Nathalie Gloude-mans-Voogd

Beeld: Jiri Büller

Per 1 januari kent de Nederlandse orde van advocaten met het college van toezicht (CvT in de wandelgangen) een nieuw toezichthoudend orgaan. De dekens houden nog steeds toezicht op advocaten en het CvT ziet nu toe op de werking van het toezicht en de klachtbehandeling door de dekens. Twee kroonleden die geen advocaat zijn, voormalig interim rapporteur toezicht advocatuur Rein Jan Hoekstra en oud-advocaat en voormalig SP-Tweede Kamerlid Jan de Wit, vormen samen met de algemeen deken het college. Het CvT zetelt op het Bureau van de Orde in Den Haag en begon in januari aan zijn werkzaamheden. Punt 1 op de agenda van de eerste vergadering: de benoeming van secretaris Adrienne Hoevers. De komende maanden zal het college eerst op tour gaan langs alle dekens en adjuncten en een werkplan opstellen.

Kruisbestuiving

Kunnen personen- en familierechtadvocaten efficiënter werken door hbo-juristen in te schakelen? Onder voorwaarden moet het mogelijk zijn, concludeert het rapport *Taakherschikking Echtscheidingspraktijk*. De praktijk blijkt weerbarstig.

Peter Louwerse

Aan het Piraeusplein op het KNSM-eiland in Amsterdam runt familierechtadvocate Julia Veldkamp haar praktijk. De éénpitter, tot voor kort verbonden aan SmeetsGijbels, heeft geen secretaresse. ‘Heb ik ook niet nodig,’ zegt ze. ‘Ik doe al veel zelf.’

Een secretaresse is handig op een traditioneel advocatenkantoor, meent Veldkamp. ‘Daar worden veel brieven en processtukken uitgewisseld met de wederpartij. Veel kopieerwerk, veel telefoontjes, er moeten kort gedingen worden aangevraagd. Daar zijn secretaresses druk mee. Maar ik doe vooral mediation. Dan ben je aan het onderhandelen, je hoeft niet op stel en sprong een brief aan de wederpartij te sturen. Ik mail en bel veel zelf en heb dus andere ondersteuning nodig.’ Daarom nam Veldkamp, toen ze vorig jaar vertrok bij SmeetsGijbels, de hbo-juriste Nathalie Zitter mee naar haar nieuwe kantoor. ‘Ik had behoefte aan iemand die met me meedenkt, die *feeling* heeft met wat er in ons vak gemaakt moet worden. Ik heb niet zo veel meer met de secretaresse. De ondersteuning van de advocaat kan gewoon beter.’

Kan de hbo-jurist personen- en familierechtpraktijken helpen efficiënter te werken? Het rapport *Taakherschikking Echtscheidingspraktijk* van Stichting Viadicté (die kwaliteitsinstrumenten voor de advocatuur ontwikkelt) en de opleiding hbo-rechten van de Hoge-

school Utrecht stelt van wel, maar onder voorwaarden. Onderzoekers Esther Verboon en Maaïke Keesen (hogeschool) en Ingrid von Burg en Guido Schakenraad (Viadicté) schrijven dat de belangrijkste voorwaarde is dat de advocaat bereid is om werk uit handen te geven: ‘Begin er vooral niet aan als je twijfels en bedenkingen hebt.’

Daarnaast moet de advocaat zich ervan bewust zijn dat hij volgens de Advocatenwet altijd verantwoordelijk blijft voor de zaak. En (uiteraard) is het belangrijk dat de cliënt akkoord gaat. Dat kan, volgens de onderzoekers, door de intake gezamenlijk te doen. Tijdens de behandeling van de zaak kan de hbo-jurist voor cliënten het eerste aanspreekpunt zijn.

De functie van juridisch beleids-ondersteuner is dus scherp ingeperkt. De advocaat en de hbo-jurist moeten samenwerken, anders dan advocaten in een maatschap die naast elkaar functioneren. Regelmatig overleg is een voorwaarde. Belangrijk is volgens de onderzoekers ook dat de advocaat moet kunnen delegeren, en de hbo'er moet zijn grenzen kennen. Voor de afstemming is het bovendien van groot belang dat er actuele en toegankelijke dossiers onderhouden worden.

Gewenning

De onderzoekers deden inspiratie op bij de letselschadepraktijk van Schaken-

raad Advocaten. De vier letselschadeadvocaten van dit Eindhovense kantoor krijgen al jaren ondersteuning van vier hbo'ers die als casemanager ofwel letselschadecoördinator fungeren. ‘Het werkt prima,’ zegt Marion Sniijders. Zij is één van de vier letselschadecoördinatoren, die niet juridisch maar wel financieel en economisch op hbo-niveau geschoold zijn. ‘Juist omdat wij als letselschadecoördinatoren niet juridisch geschoold zijn, loopt de samenwerking met de advocaat zo goed. We zitten niet in elkaars vaarwater.’

‘Wij doen het niet-juridische werk,’ zegt Sniijders. ‘We hebben veel contact met de cliënten over de schade en hun medische situatie. We houden het dossier actueel, we bewaken de voortgang.’ Door cursussen en ervaring hebben de casemanagers volgens haar affiniteit met het vak opgebouwd, waardoor ze een sparringpartner voor de advocaat zijn. Voor advocaten is het soms een kwestie van gewenning om het dossier niet voor zichzelf te hebben, maar het went snel, zegt Marion Sniijders. ‘En ook de cliënt vindt het fijn. Soms zitten wij bij de intake, maar ook als dat niet zo is, legt de advocaat altijd uit dat veel contacten via de letselschadecoördinator lopen. Wij zijn beter bereikbaar dan de advocaat. We kunnen uitleggen hoe het werkt, we kunnen mensen geruststellen en we hebben tijd voor de emoties.’

Is er bij intakegesprekken ruimte voor een hbo-jurist?

Doordat de hbo'er de advocaat werk uit handen neemt, kan deze meer zaken aannemen. Omdat het uurtarief van de advocaat doorgaans twee keer zo hoog is als dat van de hbo'er, is het bedrijfseconomisch voordeel van de werkwijze evident. Marion Snijders denkt dat die taakverdeling ook toepasbaar is in de familierechtpraktijk. 'Daar kan de hbo'er de alimentatie- en draagkrachtberekeningen doen. De advocaat heeft zijn handen dan vrij voor andere dingen.'

Familierechtadvocaat Julia Veldkamp ziet dat op een aantal punten anders. 'Gezamenlijke intake? Kansloos,' meent ze. 'Zo'n gesprek is al spannend en ingewikkeld genoeg. Ik heb altijd een doos met tissues bij de hand. Als er een derde bij zo'n gesprek zit, gaat dat ten koste van de intimiteit.' Veldkamp vindt de afstemming met de hbo-jurist geen probleem. Door te werken met to-dolijstjes weten beiden wat ze moeten doen. De uitdaging, zegt Veldkamp, zit 'm echt in het delegeren van werk naar de hbo-juriste. De taakverdeling op zich is wel duidelijk. 'Nathalie zorgt dat de benodigde stukken aanwezig zijn en houdt het dossier bij. Ze onderhoudt ook de contacten met de rechtbank en maakt een samenvatting van de stukken die binnen zijn.' De hbo-jurist levert, kortweg, het raam-

werk aan. 'Vergelijk het met de functie van griffier. Die bereidt de zitting voor, maakt de conceptbeschikking en een alimentatieberekening. Steeds dezelfde stukken, in allerlei variaties. Met dat verschil dat wij een echtscheidingsconvenant en een ouderschapsplan maken.'

Het werk van de hbo-jurist is deels juridisch werk. 'Je moet immers snappen wat er in een akte voor huwelijkse voorwaarden staat, wat er voor het pensioen is geregeld, en welk recht van toepassing is als er een buitenlander bij betrokken is.' Vervolgens doet advocaat Veldkamp de *'finetuning'*.

Maar toch, zegt Veldkamp, blijft delegeren een dilemma. Een hbo'er heeft niet de onderzoekende, analyserende houding, de taalbeheersing en de gedrevenheid van de advocaat. 'Dele-

geren,' meent Veldkamp, 'is gewoon lastig. Ik zou graag meer uit handen willen geven, maar de praktijk leert dat veel werk toch veel fijnmazigheid vereist. Vervelend om te zeggen misschien, maar ik weet zo veel meer dan Nathalie. Ik spreek met de mensen, ik zie eerder wat er aan schort. Die helikopterblik heb je echt nodig.'

Veldkamp en hbo-juriste Zitter hebben het vaak over die worsteling. Veldkamp: 'Ik ben ervan overtuigd dat we er meer van kunnen maken dan we nu doen. Ik geloof wel degelijk in kruisbestuiving. Een hbo-jurist moet met meer vragen durven komen. En soms vraag ik me ook wel eens af waarom advocaten zo veel moeite hebben met delegeren. Waarom zijn we toch zo traditioneel?' «

advertentie

CASSATIE
IN CIVIELE ZAKEN
AantjesZevenberg ADVOCATEN

Mr K. Aantjes tel. 070 - 390 62 60
aantjes@ aantjeszevenberg.nl

Peter van Lochem (1949)

Opleiding

- 1971-1976: Nederlands recht, Universiteit Utrecht
1977-1982: Sociologie, Universiteit Utrecht

Werkervaring

- 1974-1985: Docent Nederlandse Politieacademie
1985-1990: Adjunct-directeur Nederlandse Politieacademie
1990-2003: Nederlands instituut voor Brandweer- en Rampenbestrijding, directeur vanaf 1996
2002-2014: Rector Academie voor Wetgeving
2009-2014: Rector Academie voor Overheidsjuristen
2012: Promotie op rechtsrelativering door de overheid, Universiteit Leiden
2014-heden: Fellow Meijers Instituut
2014-heden: Senior onderzoeker bij Crisislab

Burgerlijke staat

Getrouwd, drie kinderen

‘Je kunt ook te veel met de rechtsstaat aankomen’

De kwaliteit van wetgeving kan beter en aantasting van het legaliteitsbeginsel is op den duur erg, zegt voormalig rector van de Academie voor Wetgeving, jurist en socioloog Peter van Lochem. Maar juristen zouden in hun communicatie met andere beroepsgroepen niet telkens moeten terugrijpen op het argument dat de rechtsstaat in het geding is. ‘Dan riskeer je je positie om mee te praten.’

Nathalie Gloudemans-Voogd

Beeld: Sjoerd van der Hucht

Peter van Lochem leidde de huidige generatie wettenmakers op; hij gaf jarenlang leiding aan de Academie voor Wetgeving en de Academie voor Overheidsjuristen. In zijn proefschrift muntte hij de term ‘rechtsrelativering’ en vroeg hij zich af of het recht wel serieus wordt genomen door de overheid. Momenteel legt hij de laatste hand aan een preadvies over de kwaliteit van wetgeving. De Nederlandse Juristen Vereniging vroeg hem het preadvies te schrijven.

Advocatenblad: Wat zijn uw bevindingen in het preadvies?

Peter van Lochem: ‘De vraag bij kwaliteit zou niet alleen moeten zijn: “Is het

goed?”, maar ook of je kunt aangeven waarom het goed is. Is er een verhaal bij? Vaak is ingezoomd op kwaliteitscriteria zoals “algemeen” en “begrijpelijk” en op anticipatie op het effect van wetten. Daarbij ging het over het product “wet”. Ik concludeer in het preadvies dat deze benaderingen voor de bevordering van kwaliteit niet veel hebben opgeleverd. Uit meta-evaluaties blijkt dat we niet kunnen vaststellen of er goed geanticipeerd is of niet. En de kwaliteitscriteria zijn eigenlijk geen criteria waar je wat mee kunt. Ze zijn moeilijk meetbaar en eigenlijk voldoen wetten altijd wel aan een aantal criteria. Dit heeft dus ook niet gewerkt als overtuigend instrument van kwaliteit.

In het verleden was er weinig aandacht voor de kwaliteit van wetgeving als proces. Terwijl: als het proces van wetgeving goed is, als zo veel mogelijk opinies erin betrokken worden en er sprake is van tegenspraak, is dat een best goede voorwaarde voor kwaliteit. Als je zo naar kwaliteit van wetgeving kijkt, is er nog wel wat te verbeteren in Nederland. Wat opvalt: de spelers in dat proces, de Tweede Kamer, de Eerste Kamer deels ook, de Raad van State, stellen vooral vragen. Bij sommige wetgeving vraag ik me af: wie vindt hier nou eens wat van? De Raad van State zegt nooit dat iets niet kan. In de Kamer stellen alle fracties eerst vragen. Dan komt er een voorlopig verslag. Tijdens

de behandeling van een wetsvoorstel zou het vervolgens over zienswijzen moeten gaan. Maar zelfs bij de plenaire behandeling is de bijdrage van de weinige fracties die meedoen vaak vooraf het stellen van vragen!

Natuurlijk bieden internetconsultaties de mogelijkheid voor mensen om hun mening te laten horen. Maar wat zien we daarvan terug in de memorie van toelichting? Bovendien moet je dan ook afwegen: kan iedereen meedoen? Want dat is de veronderstelling. Ik heb wel het idee dat er intern zorgvuldig naar wordt gekeken. Binnen de ambtelijke dienst ligt de kwaliteit er niet om. Het grootste risico is dat men, vaak onder impuls van de leiding, te veel in een koker denkt. Daarom is het interessant als er veel spelers bij betrokken zijn. Dat maakt in theorie goede wetgeving.’

U had het al over de rol van de Tweede en Eerste Kamer. Dit kabinet lijkt die rol verder te willen marginaliseren door AMvB's in plaats van het traditionele wetgevingsproces te gebruiken. In december kwam de Zorgwet niet door de Eerste Kamer en noemde PvdA-fractievoorzitter Diederik Samsom zelf de AMvB-route. Het dreigt ook in het strafrecht. Wat vindt u daarvan?

‘De rolverdeling in het parlement lijkt steeds meer te zijn: de Tweede Kamer is er voor de beleidscontrole en de Eerste Kamer voor wetgevingskwaliteit. De Eerste Kamer is wel lastig voor ministers, omdat die Eerste Kamerleden zo slim zijn. Maar meestal hoeven ministers niet erg te vrezen dat hun wet wordt weggestemd. En als het dan wel een keer gebeurt, wordt alles gemobiliseerd om duidelijk te maken dat de tegenstemmers *losers* zijn. In de berichtgeving rond het zorgdebat lag de focus op de drie PvdA-senatoren die tegenstemden. Maar er waren niet drie tegen; het waren er 38. Dan zou

die wet van de baan moeten zijn, maar de tendens lijkt te zijn dat er iets moet gebeuren in de Eerste Kamer. Rutte anticipeert in een brief er al op dat de Eerste Kamer bij opnieuw indienen van de Zorgwet weer tegen zal stemmen. Dat zou niet mogen is zijn idee, want het hoofdlijnenakkoord staat. En Samsom maakt het wel erg bont: een parlementariër die zelf zegt hoe het kabinet het parlement buitenspel kan zetten!’

En welk effect heeft dit op de kwaliteit van onze wetgeving?

‘Voor wetgevingskwaliteit is het niet zo gunstig als je het accent legt bij een Kamer die geen sterke positie heeft, zoals onze Eerste Kamer. Onze senaat vormt een buitenbeentje vergeleken met die in andere landen, zonder initiatiefrecht en recht van amendement. De Eerste Kamer zit ook op een ongelukkig moment in het wetgevingsproces, aan het einde. Ze weten dat ze geen tanden hebben. Misschien zijn ze daarom wel zo mild.’

Met die AMvB-route blijft er weinig over van het legaliteitsbeginsel. VVD-staatssecretaris Fred Teeven van Veiligheid en Justitie lijkt daar weinig bezwaren tegen te hebben. Hoe erg is als het legaliteitsbeginsel opzij wordt gezet?

‘Op den duur is dat erg. Vergelijk het maar met een dirigent die wegloopt tijdens een orkestuitvoering. De boel stort dan niet meteen in elkaar; dat gebeurt stapsgewijs. Maar ook voor de kwaliteit van wetgeving is het belangrijk. Zonder tegenkracht kun je niet kwalitatief blijven. Toch geloof ik niet dat het legaliteitsbeginsel altijd voor moet gaan. De wetgever moet beleid en juridische afwegingen naast elkaar zetten. Ik kan me voorstellen dat je af en toe dan voor beleid gaat, bijvoorbeeld in strijd met Europese wetgeving, als dat maatschappelijk gezien beter is. Maar het moet wel incidenteel blijven.’

Van Lochem: ‘Samsom maakt het wel erg bont!’

Senator Witteveen leverde vlak voor hij aan boord ging van MH17 het manuscript in voor zijn boek ‘De wet als kunstwerk’. Hij pleitte ervoor dat we de wet niet alleen als instrument voor goed bestuur moeten zien, maar meer als kunstwerk. Wat vond u van dit boek?

‘Ik heb het met jaloezie gelezen: wat kon die man wonderschoon schrijven. Ik vond het ook een overtuigend verhaal: hij laat zien hoe rechtstheoretici hebben gereflecteerd op de wet. Het zou goed zijn voor de kwaliteit van wetten als je naar die discussies kijkt. Toch verwacht ik niet dat het hele boek van Witteveen voorgeschreven zal worden op de Academie voor Wetgeving; misschien delen wel. In praktische beroepen als dat van wetgevingsjuristen en advocaten is er weinig ruimte voor dit soort reflecties. Voor advocaten zou het goed zijn om te lezen. Zo leren ze bijvoorbeeld hoe er van de kant van de overheid naar wetgeving gekeken wordt.’

Advocaten kijken vaak toch onwennig naar juridische overheidsfuncties. Ze vinden het verdacht als wetgevingsjuristen de beleidsmatige kant verdedigen; dan houden ze hun rug niet recht, is het verwijt. Wetgevingsjuristen krijgen vaak te horen dat ze te veel met “de macht mee willen doen”. Maar je moet

‘Bij sommige wetgeving vraag ik me af: wie vindt hier nou eens wat van?’

Haalt de overheid anno 2015 de schouders op over rechtsrelativering?

‘Een late confessie is dat ik dat woord “rechtsrelativering” beter had kunnen kiezen. Nu impliceert dit twee betekenissen: enerzijds betrekkelijk ten opzichte van beleid. Daar heb ik geen probleem mee. Maar ik heb wel een probleem met de betekenis die ik eraan gaf in mijn dissertatie: die van het onbelangrijk maken. Daar heb ik rechtsstatelijke maar ook professionele bezwaren tegen. Bij rechtsrelativering spelen het recht en juristen geen rol meer. Samsom gaat erg ver door zelf de AMvB-route te benoemen als oplossing in het zorgdebat. Dat niet iedereen schande sprak van wat Samsom zei, of Rutte in zijn brief, dat zijn geen gunstige signalen. Rechtsstatelijk moet je oppassen. Als je niet meer gelooft in primaire beginselen, is er dan nog wel een ander vangnet?’

En, is dat er?

‘Minder, omdat in het parlement het minder hard speelt. Maar er is natuurlijk altijd de grens van fatsoen. Ik vind niet dat je een horrorscenario kunt maken: de rechtsstaat gaat niet ten onder. Een overheid die juist veel gebruikmaakt van het recht zou stom zijn om het recht te verzwakken. De overheid zou daar zelf als eerste last van hebben. Als de overheid denkt: “O, ik kan me dit wel permitteren,” dan gaat de samenleving vanzelf ook denken: “Ach, die regeltjes, daar hoef ik me niet aan te houden.” Dan hebben we een groter probleem. Dan verliest het recht ook de functie van zwakkeren in de samenleving beschermen.’

ook oog hebben voor de beleidsmatige kant van wetgeving. Je kunt niet alleen maar rondlopen met de rechtsstaat als argument.’

Dat het vak van wetgevingsjurist moeilijk is, constateerde Van Lochem ook in zijn dissertatie. Overheidsjuristen ervaren spanning tussen ambtelijke loyaliteit aan de democratisch gekozen gezagsdragers en professioneel rechtsstatelijk tegenwicht geven aan diezelfde gezagsdragers. Van Lochem promoveerde in 2012 op ‘rechtsrelativering’, een term die hij zelf introduceerde als overheidshandelen waarmee in strijd wordt gehandeld met de daarop van toepassing zijnde rechtsnormen en waarvoor geen serieuze rechtvaardiging wordt gegeven. Een voorbeeld is de inval in Irak. Iedere expert volkenrecht zei dat het in strijd was met internationaal recht, maar de inval ging toch door. Van Lochem constateerde dat er in Nederland sprake is van rechtsrelativering en zag als risico daarvan een toenemende rechtsvervreemding, opkomende burgerlijke ongehoorzaamheid en afnemende legitimiteit van de overheid. ‘Beeld en werkelijkheid van de rechtsstaat lopen wel erg uiteen wanneer de Nederlandse overheid rechtsrelativering niet als een probleem opvat,’ schrijft Van Lochem in zijn conclusie.

Advocaten hebben in 2014 wel juist behoorlijk aan de bel getrokken over de stand van de rechtsstaat. Hebben zij ongelijk?

‘Ik geloof niet dat de samenleving ten onder gaat. Sommige advocaten staan dichter bij mensen die er zwakker voor staan en zien daardoor eerder misstanden in de rechtsstaat. Anderzijds vind ik rechtsstatelijke argumenten van de advocatuur als er discussie is over de uitoefening van hun beroep, bijvoorbeeld over het college van toezicht, minder overtuigend. Er is een enorme gevoeligheid over de eigen rol.’

Hoe kunnen advocaten hun zorgen het best uiten? Hoe kunnen zij bijdragen aan kwalitatief betere wetgeving?

‘In de aanloop naar nieuwe wetgeving zouden zij ten eerste veel eerder actief kunnen zijn. Ten tweede, en dit is misschien een taak voor de Orde, zou de advocatuur meer het profiel kunnen claimen als deskundige meespreker in het debat. Want het algemene profiel van advocaten is nu toch dat van de strafrechtadvocaat die in praatprogramma’s aan tafel zit: net even gewiekster dan de rest. Maar daarbij denk ik niet: hier zit iemand die kijkt naar mensen die in de knel komen, iets wat mij ook zou kunnen gebeuren.

Daarnaast denk ik dat advocaten niet te snel moeten roepen: “O jee, de rechtsstaat gaat ten onder.” Dat argument is al te vaak ingezet. Vanuit de overheid denkt men vaak: “Nou, de rechtsstaat is hier niet in het geding.” Als je bijvoorbeeld bezwaar maakt tegen de praktijk dat overheid.nl kenmerklijke verschrijvingen uit wetteksten haalt, zoals laatst aan de orde kwam in het NJB (2014/25, p. 1685-1686, red.), dan ben je te principieel bezig. Het argument van de rechtsstaat is dan een hyperbool. Het is vaak zo overdreven. Je kunt ook te veel met de rechtsstaat aankomen. En dan riskeer je je positie om mee te spreken.’

Meelevende rechters zijn betere rechters

Rechterlijke uitspraken zijn niet zelden te afstandelijk. Met een scheutje empathie jegens slachtoffers in het vonnis kweken rechters begrip voor het recht.

Nathalie Gloudemans-Voogd

De stoel die door de rechtszaal vloog, ontbrak niet in de nieuws-overzichten van 2014. Een man verloor zijn dochter en schoonouders bij een verkeersongeval. Hij uitte zijn frustratie, woede en onbegrip door het meubelstuk naar de rechter te smijten nadat hij hoorde dat de veroorzaker van het ongeluk in Meijel slechts een taakstraf kreeg. Het vonnis was moeilijk te verkroppen en wakkerde ook bij andere nabestaanden van verkeersslachtoffers gevoelens van onbegrip aan. Zozeer zelfs dat de Vereniging Verkeersslachtoffers op 6 januari een petitie met 27.000 handtekeningen aanbood aan staatssecretaris Fred Teeven (VVD, Veiligheid en Justitie). De huidige regels bieden onvoldoende genoegdoening en dat moet veranderen, menen de indieners. Veroorzakers van verkeersongelukken moeten strenger gestraft kunnen worden, zoals in het strafrecht. Auto's zijn potentiële moordwapens, menen de indieners ogenschijnlijk. Ze lijken niet te beseffen dat het om ongelukken gaat waarbij meestal geen opzet in het spel is, hoe vreselijk de consequenties ook kunnen zijn.

Toch is de instelling van de Vereniging Verkeersslachtoffers niet geheel onbegrijpelijk. De psychologie leert dat slecht nieuws accepteren gemakkelijker is als de brenger van het bericht zich empathisch opstelt. Precies daar-

aan ontbreekt het vaak in vonnissen: empathie. Rechterlijke uitspraken zijn bij dit soort kwesties pijnlijk afstandelijk, onmenselijk bijna. Ingegeven door de trias politica verbloemen rechters dat ze een kwalificatiestap moeten maken. De kwestie die aan hen is voorgelegd, staat niet één op één in de wet of jurisprudentie omschreven en dus moeten zij kiezen welke kant de uitspraak op zal gaan. Maar 'we' willen er niet aan dat een mens dit soort beslissingen mag nemen, dus bestaat de fictie dat de rechter het recht 'vindt'. Met hun toga aan zijn rechters immers geen mens meer, dus compleet objectief en in staat het recht te vinden.

De objectiviteit van de rechter is belangrijk. Vooringenomen rechters dragen niet bij aan de primaire functie van de rechtspraak: rechtvaardigheid brengen en de rechtsstaat borgen. Maar empathisch zijn naar slachtoffers en objectiviteit sluiten elkaar niet uit. Tijdens zittingen benoemen rechters ook wat zij zien bij verdachten of partijen tegenover zich, zonder gewraakt te worden. Waarom zouden rechters dan ook niet het leed van slachtoffers kunnen meenemen in hun vonnis?

Empathische rechters kunnen de primaire taak van de rechtspraak zelfs beter vervullen. Een beetje empathie in een vonnis voor degenen die slecht nieuws te horen krijgen, maakt het makkelijker met de uitspraak te

leven. Dat geldt niet alleen voor de direct betrokkenen, maar voor de hele samenleving; de rechter herstelt de orde per slot van rekening namens iedereen. Een vonnis dat acceptabel is, ervaren burgers ook als rechtvaardig en passend binnen de rechtsstaat.

Los daarvan: in het huidige tijdsgewricht zijn slachtoffers niet meer weg te denken uit de rechtszaal. Ze krijgen een steeds uitgebreider spreekrecht en laten zich vertegenwoordigen door gespecialiseerde slachtofferadvocaten. Zo worden rechters steeds meer geconfronteerd met het leed van slachtoffers; het zou vreemd zijn als rechters niet ingaan op hun positie.

De uitspraak in de Meijel-zaak, waarbij drie mensen de dood vonden bij dat verkeersongeval, kon juridisch niet anders. Ongelukken gebeuren. De bestuurder stapte niet in zijn Golf om opa, oma en kleindochter te vermoorden of leed toe te brengen. Maar iedereen kan zich de onmacht en het verdriet van de nabestaanden voorstellen. Deze mensen rouwen, wachtten al anderhalf jaar op een uitkomst en horen na een lange juridische uiteenzetting een onverwachte, negatieve uitkomst. Het onbegrip had de rechter kunnen verminderen door aan het vonnis één zin toe te voegen: 'Ik begrijp heel goed dat deze uitspraak voor u als nabestaanden moeilijk te verteren is.'

Verjaring van een vordering

Hoe zit het ook alweer met de verjaring van een vordering tot schadevergoeding?
De absolute en relatieve termijn in een notendop.

Halime Celik¹

Indien de wet niet anders bepaalt, verjaart een rechtsvordering door verloop van twintig jaar (art. 3:306 BW). Voor een rechtsvordering tot vergoeding van schade vormt art. 3:310 BW het uitgangspunt. Dit artikel bepaalt dat een rechtsvordering tot vergoeding van schade verjaart door verloop van vijf jaar na de aanvang van de dag, volgende op die waarop de benadeelde bekend is geworden met zowel de schade als met de aansprakelijke persoon.² Naast deze relatieve verjaringstermijn kent de wet ook een absolute verjaringstermijn van twintig jaar, waarvoor de bekendheid van de benadeelde met de schade en met de aansprakelijke persoon niet bepalend is.³ Het aanvangsmoment van deze twintigjaarstermijn is objectief en vangt aan op de dag na de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt.

Het bekendheidsvereiste van de relatieve verjaringstermijn is in de juridische praktijk niet altijd eenvoudig te bepalen. Want wanneer is de benadeelde eigenlijk 'bekend geworden'? Volgens vaste rechtspraak van de Hoge Raad gaat het om *daadwerkelijke bekendheid*.⁴ Dat wil zeggen, de benadeelde moet daadwerkelijk in staat zijn om een rechtsvordering tot vergoeding van zijn schade in te stellen. Daarvoor is nodig dat hij weet dat

hij schade heeft en wie de aansprakelijke persoon is, het subjectieve karakter van bekendheid.⁵ Een geobjectiveerde uitleg van bekendheid zou hier namelijk 'het redelijkerwijs bekend had moeten zijn' betekend hebben.

Voor de *subjectieve bekendheid met de schade* is voldoende dat de benadeelde bekend is geworden met de schade(post) en voldoende zekerheid – die niet een absolute zekerheid behoeft te zijn – heeft verkregen dat die schade(post) is veroorzaakt door tekortschietend of foutief handelen.⁶ Over een patiënt die kort na de operatie een klapvoet bleek te hebben, oordeelde de Hoge Raad dat de patiënt weliswaar wist van de klapvoet, maar niet dat deze een gevolg was van foutief medisch handelen. De mededeling van de chirurg dat 'het wel weer goed zou komen', woog daarbij ook mee.⁷ Daadwerkelijke bekendheid met de schade is derhalve ook afhankelijk van de omstandigheden van het geval.⁸

Voor wat betreft de *bekendheid met de aansprakelijke persoon* geldt dat als de identiteit van de aansprakelijke persoon (bijvoorbeeld via de politie) met beperkt onderzoek en relatief eenvoudig kan worden achterhaald – maar dit is nagekomen – subjectieve onbekendheid met de aansprakelijke persoon niet door-

slaggevend kan zijn. Van de benadeelde mag worden verwacht dat hij zich enige inspanning getroost om erachter te komen wie voor de schade aansprakelijk is.⁹

Degene die een beroep doet op verjaring moet wel stellen en bewijzen dat de benadeelde daadwerkelijk bekend was met de schade en de daarvoor aansprakelijke persoon. Op basis van de feiten en omstandigheden kan de rechter wel op voorhand aannemen – behoudens tegenbewijs – dat de benadeelde bekend was met de schade en de aansprakelijke partij.

Als de benadeelde de verjaringstermijn niet tijdig heeft gestuit, is de vordering verjaard en kan een beroep op 'de naar redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaarheid van de verjaring' mogelijk nog een uitweg bieden. Gelet op de rechtszekerheid die het instituut van de verjaring beoogt te dienen, kan de verjaring in beginsel niet door de beperkende werking van de redelijkheid en billijkheid worden gepareerd. Gebleken is dat doorbreking van de relatieve verjaringstermijn op grond van de redelijkheid- en billijkheidsmaatstaven meer kans maakt¹⁰ dan de doorbreking van de absolute verjaringstermijn.¹¹

1 Advocaat bij Simons & Partners te Gulpen en advocaat-redactielid van het *Advocatenblad*.
2 Voor minderjarige slachtoffers geldt het regime van art. 3:310 lid 5 BW, waarbij een vordering vijf jaar na meerderjarigheid verjaart. Lid 5 heeft kracht van wet gekregen op 1 februari 2004 en heeft geen terugwerkende kracht.
3 Bij bekendheid gaat de korte verjaringstermijn lopen en is de lange verjaringstermijn niet meer aan de orde.
4 HR 6 april 2001, *NJ* 2002, 383 (Vellekoop/Feijenoord), ECLI:NL:PHR:2001:AB0900.

5 Het enkele vermoeden van het bestaan van schade volstaat dan niet. HR 24 januari 2003, *NJ* 2003, 300 (BASF/Rensink), ECLI:NL:HR:2003:AF0694 en HR 31 oktober 2003 (Saelman), ECLI:NL:PHR:2003:AL8168.
6 Het aanvangsmoment van de verjaring kan per schadepost verschillen.
7 HR 4 april 2008, *NJ* 2008, 203 (ECLI:NL:HR:2008:BG3569)
8 B.M. Jonk-van Wijk en N. de Boer, *Verjaring = bekendheid = bestaande schade = opeisbaarheid*, *Tijdschrift Overeenkomst in de Rechtspraak*, 2012 (8): 23–36.

9 HR 3 december 2010 (Bemoti), ECLI:NL:HR:2010:BN6241 en HR 2 december 2011, (Nefalit), ECLI:NL:HR:2011:BR5216.
10 Met name als de benadeelde zijn vordering niet geldend heeft kunnen maken ten gevolge van aan de schuldenaar toe te rekenen omstandigheden. HR 31 oktober 2003, *NJ* 2006, 112 rov. 3.4 C.E. du Perron. ECLI:NL:HR:2003:AL8168.
11 HR 28 april 2000, *NJ* 2000, 430 betreft mesotheliom na asbestblootstelling met lange incubatietijd, waarbij zeven gezichtspunten in de beoordeling worden betrokken (Van Hese/De Schelde), ECLI:NL:HR:2000:AA5635.

Dit moest worden opgelost

Een jaar geleden dienden advocaten via social media hun verlanglijstje in: tien frustraties lieten zij graag achter zich in 2014. Het *Advocatenblad* maakt de stand op. Kwam er afgelopen jaar een eind aan de grootste ergernissen van advocaten?

Nathalie Gloudemans-Voogd

Illustraties: Flos Vingerhoets

1. CONFRÈRES

Met de welwillendheid onder confrères en collega's is het het afgelopen jaar niet veel beter gesteld. Het dekenberaad berichtte bijvoorbeeld in het septembernummer van het *Advocatenblad* over de ongewenste wervende activiteiten van sommige advocaten. Steeds vaker zien de deken-

caten particulieren benaderen die zijn opgeroepen voor een eindzitting in het kader van de Wet Schuldsanering Natuurlijke Personen. Zij hinderen zo reeds ingeschakelde advocaten. Niet heel welwillend dus. Ook strafpleiters Wim Anker en Tjalling van der Goot uit in de *Leeuwarder Courant* hun zorgen over 'cowboyadvocaten'. In de zaak rond de aanrijding in Friesland waarbij een vrouw met opzet twee jongens van veertien aan zou hebben gereden, trachtten diverse advocaten toegang te krijgen tot de verdachte. In 2014 was er ook veel onvrede over (ex-) beroepsgenoten die het aanzien van de advocatuur zouden schaden. 'Waar is de klassieke advocatuur?' verzuchten sommigen.

2. MAILLEN MET DE RECHTBANK

Een mailtje sturen naar de rechtbank: officieel kan het nog steeds niet. Dat blijkt een groot gemis. 'Dit is de enige instantie die nog een fax gebruikt #ouderwets,' tweet een advocate.

Maar op dit punt gloort er hoop. In het strafrecht is het Advocatenportaal uitgerold waarmee in elk geval dossiers gedownload kunnen worden. Ook is de Rechtspraak druk bezig met digitalisering in het bestuurs- en civiele recht via het project Kwaliteit en Innovatie ('KEI'). Voorzitter van de Raad voor de rechtspraak Frits Bakker erkent zelf ook dat die moderniseringsslag nodig is. 'Je kunt moeilijk van burgers verwachten dat ze vertrouwen hebben in de recht-

spraak als ze het gevoel hebben dat we antiek opereren,' zegt hij in een interview met het *Advocatenblad* in oktober. Processtukken digitaal indienen staat voor de meeste advocaten desondanks pas gepland voor 2016; het project heeft enige vertraging opgelopen.

3. TOEVOEGINGSTERREUR

Nederland mag dan behoren tot de top 3-landen met ruime gefinancierde rechtshulp, toch blijven toevoegings-toestanden bestaan. Een advocaat mailt bijvoorbeeld dat de Raad voor Rechtsbijstand zijn verzoek om reistijd vergoed te krijgen afdoet als 'niet-declarabel'. Extra uren krijgen in bewerkelijke civiele of bestuursrechtzaken lijkt vrijwel onmogelijk, berichtte het *Advocatenblad* in oktober. De NVSA en NVJSA vroegen hun achterban of zij nog bewerkelijke strafzaken zouden aannemen na de bezuinigingen: 78 procent van de respondenten overweegt dat minder te doen. Staatssecretaris Fred Teeven (VVD) van Veiligheid en Justitie heeft voor strafrechtsspecialisten die werken op basis van toevoeging wel een oplossing: zij moeten er maar een ander rechtsgebied bij nemen. Dat dit haaks staat op het advies van de NOVA voor steeds meer specialisatie, lijkt niet relevant voor de

staatssecretaris. De mindervermogende rechtzoekende is uiteindelijk de pineut; de helft van de sociale advocatuur overweegt de toga definitief in de kast te hangen als de bezuinigingen op gefinancierde rechtsbijstand doorgaan.

4. DESKUNDOLOGEN

Geen onzinverhalen van halfbakken deskundigen in procedures meer: daar hoopten advocaten op voor 2014. Om dat voor elkaar te krijgen, lijken advocaten uiteindelijk zelf meer werk te moeten doen bij de benoeming van deskundigen. Advocaat Job Knoester zag bijvoorbeeld hoe het OM zich verzette tegen de benoeming van een deskundige op zijn voordracht in de zaak rondom Nicole van den Hurk. Uiteindelijk kreeg Knoester zijn zin. Forensisch medisch onderzoeker Selma Eikelenboom wees hier al op in het *Advocatenblad* van september: advocaten dragen bijvoorbeeld een deskundige aan en als het OM zich daartegen verzet, houden ze geen voet bij stuk. 'Ik zie dat advocaten kansen laten liggen,' zei Eikelenboom. Deskundologen zullen er waarschijnlijk altijd wel blijven en het blijft aan advocaten om zelf de juiste mensen aan te dragen.

5. PIKETPERIKELEN

Met de hashtag #piketperikelen gaven advocaten in 2013 aan welke wantoestanden zij meemaakten tijdens hun piketdiensten. Een einde maken aan die problemen stond hoog op de verlanglijst voor 2014. En waar in de eerste helft van het jaar nog tweets verschenen onder de noemer #piketperikelen, klagen advocaten na eind juni op Twitter niet meer onder die hashtag. Betekent dit dan dat deze kwestie is opgelost in 2014? Nee, nog niet alle piketperikelen zijn voorbij. De koppeling Salduz en inverzekeringsstellingmelding gaat nog steeds mis. Ook vult de politie vaker de naam van de voorkeursadvocaat verkeerd in. Maar er zijn ook positieve piketverhalen in 2014. Zo is het uitmeldsysteem wel verbeterd, laten advocaten weten. Ook vertelt een advocaat hoe een 15-jarige cliënt die laat op de avond wordt gearresteerd niet de hele nacht op het bureau hoefde te blijven in afwachting van zijn piketadvocaat (die volgens de huidige regeling die pas de volgende ochtend van de Raad voor Rechtsbijstand een uitmelding ontvangt).

6. OPENBAAR MINISTERIE

In 2013 klaagden advocaten over de fusies en bezuinigingen bij het OM. Ook in 2014 zijn er nog steeds klachten over de staande magistratuur. Openbaar aanklagers reageren laconiek als advocaten misstanden aantonen. Zo ontdekte een advocaat bij toeval dat vertrouwelijke gesprekken met zijn cliënt opgenomen werden, ook al had hij de verbalisanten gevraagd het verhoor te onderbreken en het AVR-systeem uit te zetten. ‘Ja hoor,’ zeiden de agenten en liepen weg. Het apparaat draaide ondertussen door en registreerde precies wat er gezegd werd in de kamer. Ook bij andere advocaten is dit gebeurd. Het AVR-systeem blijkt niet tussentijds te stoppen en daar kwam het OM (en de politie) pas in november achter. ‘Moeten we dat geloven?’ vraagt een advocaat zich af. Een andere advocaat trekt de stekker uit opnamesystemen als hij alleen met zijn cliënt is. Vertrouwelijkheid is een van kernwaarden van de advocatuur en schending daarvan door de politie is een ernstig en bovendien onherstelbare vormfout. Maar het OM lijkt het niet te boeien.

7. PROEFKONIJNEN

De stroom aan *pilots* stopte niet in 2014. Zo mocht een kleine groep strafrechtadvocaten het Advocatenportaal uitproberen en hun dossiers digitaal binnenhalen. Wat er met de uitkomsten van de pilot gebeurd is, is niet helemaal duidelijk, maar inmiddels in het Advocatenportaal landelijk uitgerold. Gebruik van het Advocatenportaal is nog niet verplicht; er vindt nog dubbele verstrekking plaats. Ook in 2015 kunnen advocaten verwachten weer proefkonijn te zijn. Met het KEI-programma mogen vreemdelingenrechtadvocaten dit jaar als eersten het digitaal procederen uittesten. Dat hun cliënten vaak niet eens een huis, laat staan computer of e-mail hebben doet er niet toe. Als het in dat rechtsgebied lukt, lukt het overal, lijkt de minister te denken.

8. NIET-BEGRIJPENDE RECHTERS

Dat rechters die de materie eigenlijk niet begrijpen een vonnis moeten vellen over een geschil vinden advocaten vanzelfsprekend vervelend. ‘Ik hoop op ervaren rechters,’ tweet een advocaat bijvoorbeeld na zijn voorbereidingen in een ingewikkelde zaak. Maar de Rechtspraak lijkt

zelf ook in te zien dat rechters niet alles kunnen weten en specialisatie nuttig is – en nodig. Tijdens de Dag van de Rechtspraak in september kondigde voorzitter Frits Bakker het plan voor een *commercial court* aan. Bakker verwees naar de vijfde plek van de Nederlandse rechtspraak op de *Rule of Law Index* en stelde dat Nederland die plaats mede te danken had aan gespecialiseerde rechters. ‘Zij zijn nu nog bij verschillende rechtbanken in verschillende kamers ondergebracht. Hun specialiteit komt in een *commercial court* helemaal tot zijn recht,’ meent Bakker. Het plan is er nog niet door, maar met een beetje geluk kunnen partijen in handelszaken binnenkort een meer *business minded* rechter verwachten.

9. TEEVEN EN OPSTELTEN

‘Wanneer stapt hij op?’, ‘Teeven maakt de sociale advocatuur kapot!’, ‘Sommingen kijken door een megaroze bril, zo ook Opstelten’: zomaar wat voorbeelden van tweets over het VVD-duo op het ministerie van Veiligheid en Justitie. Het boek *Fred en de wet* noch de suggestie dat Opstelten te oud zou zijn voor het ministerschap bracht hun positie aan het wankelen. Opstelten en Teeven lijken in de ogen van advocaten nog steeds vermeende veiligheid boven grond-

rechten te zetten, vooral als het gaat om verdachten van strafbare feiten. Maar zoals Britta Böhler al zei tijdens het Gerbrandydebat van de NOvA: ‘De overheid verzamelt alleen maar gegevens. Dat is nog geen kennis.’ Vanwege de voorgenomen uitholling van het legaliteitsbeginsel en grote bezuinigingsacties ten koste van de zwakkeren in de samenleving zetten sommige advocaten Teeven en

Opstelten inmiddels zelfs op nummer 1 van ergernissen.

10. KLAGENDE KLANTEN

Clënten die bij alles wat hen niet zint direct naar de deken of klachtfunctionaris stappen, zijn niet bepaald populair. Maar het lijkt erop dat er in 2014 minder querulanten waren. In het eerste kwartaal van 2014 kregen de plaatselijk dekens 24 procent minder klachten binnen over advocaten dan in het eerste kwartaal van 2013. Definitieve cijfers over 2014 volgen in maart, maar het tij lijkt gekeerd, of advocaten doen beter hun werk, zoals Bas Martens, voorzitter van de dekenberaad, oppert in het *Advocatenblad*. Advocaten lijken in elk geval steeds meer aan wensen van cliënten te willen en kunnen voldoen, bijvoorbeeld op het gebied van prijsafspraken. Uurtje-factuurtje is nog niet doodverklaard,

maar de beroepsgroep denkt wel meer na over alternatieven dan vroeger (zie ook Dag uurtarief, hallo alternatief in dit nummer op pagina 14). <<

advertentie

ACADEMIE VOOR GEZONDHEIDSRECHT

AGENDA VOORJAAR 2015

- 26/3 Mededinging in de gezondheidszorg
- 14/4 Wet BOPZ, Wet verplichte GGZ en Wet Zorg en dwang
- 16/04 Zorginkoop en aanbesteding
- 21/4 Privacy en gegevensuitwisseling in de gezondheidszorg
- 19/5 Transitie sociaal domein en zorgstelsel
- 4/6 Toezicht op zorginstellingen

5
PUNTEN
PO
ADVOCATEN

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Voor meer informatie en inschrijven: www.avgr.nl

VAN EDE & PARTNERS
ONDERNEMEN MET TALENTEN

Representatieve kantoorruimtes te huur

In het sfeervolle pand van Van Ede & Partners aan de **Tapijweg 2 in Den Haag** zijn nog twee kantoorruimtes te huur. De overige kantoorruimtes op deze verdieping worden gehuurd door advocaten/juristen met een eigen praktijk.

De huur is inclusief faciliteiten w.o.:

- ontvangst van bezoekers,
- prettige ontvangstruimte,
- beperkt gebruik vergader/spreekruimte,
- telefoonservices tijdens kantooortijden,
- kopieer-, fax- en scanmogelijkheden,
- gebruik van lunchruimte, keuken, archiefkamer, tuin en douche,
- wifi.

Kosten zijn inclusief gas, water, licht, receptie en schoonmaak vanaf **€ 550,- per maand. Minimale huur 6 maanden**

Belangstellenden kunnen contact opnemen:

Van Ede & Partners Den Haag

Email : denhaag@vanede.nl

Telefoon : 070-351 40 11

KORTMAN ADVOCATEN

zoekt

advocaten

om op zelfstandige basis / in maatschapsverband ons team te versterken

Wij bieden:

- Een lang bestaand kantoor met naamsbekendheid in Den Haag en omgeving
- Flexibele samenwerkingsvormen
- Volledige kantoorondersteuning
- Specialisten op verschillende rechtsgebieden
- Een prettige werkomgeving

Wij vragen:

Iemand die hecht aan het voeren van een zelfstandige praktijk, maar wel wil werken in een collegiale sfeer, gebruikmakend van elkaars kennis en ervaring.

Neem voor meer informatie contact op met Els Vermeer-Wartna

telefoon: 070 302 4030

e-mail: vermeer@kortmanadvocaten.nl

of kijk op www.kortmanadvocaten.nl

(ervaren) Advocaten voor ondernemers

Arbeidsrecht en Insolventierecht

Functieomschrijving

Actio Advocaten (vestigingen in Assen en Hoogeveen) zoekt een advocaat arbeidsrecht en een advocaat insolventierecht voor de ondernemerspraktijk. In deze functie treedt je zelfstandig op voor de klanten van Actio. Dat zijn hoofdzakelijk ondernemers in het MKB, variërend van bedrijven met 1 tot 1000 werknemers.

Functie-eisen

We zoeken een goede jurist met relevante werkervaring als advocaat (stagiaire) die zelfstandig dossiers kan behandelen voor onze klanten. Je bent op en top klantgericht en weet jezelf en het kantoor te verkopen.

Graag ontvangen wij je sollicitatie, voorzien van:

- motivatie
- uitgebreid CV.
- referenties

reacties naar mr. J.M. Pol, pol@actio.nl

Meer weten?

Bekijk de vacature op onze website.

www.actio.nl

W
Guido de Wit
advocaten

Vacature gevorderde advocaat-stagiair / beginnend advocaat-medewerker

Guido de Wit Advocaten is een dynamisch advocatenkantoor met gedreven advocaten gevestigd op een unieke locatie aan de westrand van Alkmaar in het Witte Huis. Guido de Wit Advocaten combineert professionele hoogwaardige juridische dienstverlening met een menselijke en vriendelijke benadering, zowel tussen de collega's onderling als naar klanten en andere relaties die wij ontvangen in de prettige sfeer van onze huiskamer. De advocaten van Guido de Wit Advocaten zijn gespecialiseerd in het ondernemingsrecht, arbeidsrecht, contractenrecht en insolventierecht. Voor de versterking van ons team op deze rechtsgebieden zijn wij op zoek naar een **gevorderde advocaat-stagiair / beginnend advocaat-medewerker**.

Onze nieuwe collega is vooral een prettig mens en een uitstekend jurist met een goed gevoel voor humor die de ambitie heeft om zich blijvend te ontwikkelen zowel persoonlijk, juridisch inhoudelijk (het volgen van Grotius-opleidingen wordt door ons gestimuleerd) als commercieel. Verder ben je in staat om zelf dossiers te behandelen en daarin verantwoordelijkheid te dragen, maar vind je het ook leuk om in grote dossiers in teamverband te opereren.

Ben jij na het lezen van het bovenstaande geïnteresseerd in een fulltime dienstverband bij Guido de Wit Advocaten?

Stuur dan jouw sollicitatiebrief en curriculum vitae vóór 16 februari 2015 naar denisevandonk@witadvocaten.nl; voor meer informatie bezoek onze website www.witadvocaten.nl of bel 072-3032000 en vraag naar Guido de Wit.

Van advocaat naar mediator

Hoe werkt mediation? Paula Boshouwers, mediationadvocaat bij ReulingSchutte in Amsterdam, licht maandelijks een praktijkvoorbeeld door.
Aflevering 19: 'Zoeken naar gemeenschappelijke belangen.'

Paula Boshouwers

In deze rubriek spelen alle praktijkvoorbeelden zich tot nu toe af binnen advocatenkantoren. Vanaf 2015 wil ik u ook meenemen in mediations in andere sectoren. U bent als advocaat per slot van rekening ook betrokken bij mediations van uw cliënten, u adviseert erover en hebt zelf wellicht ook al aan de mediationtafel gezeten als partijbegeleider.

Ditmaal een voorbeeld in een ogenschijnlijk zuiver zakelijke setting. Het betreft een langlopend geschil tussen een groot internationaal opererende organisatie, DWL, en reclamebureau SPARC. De aanleiding voor het conflict is een discussie over de hoogte van de facturen van SPARC in combinatie met het resultaat van de dienstverlening; DWL vindt de prijs-kwaliteit niet meer in verhouding. Omdat SPARC niet bereid is de facturen te matigen, heeft DWL de opdrachtovereenkomst met SPARC opgezegd. SPARC eist volledige betaling van hun facturen en schade als gevolg van het opzeggen van de opdrachtovereenkomst. Partijen zijn in een stadium dat ze alleen via hun advocaten communiceren. In het door SPARC aanhangig gemaakte voorlopig getuigenverhoor is de zaak door de rechtbank verwezen naar mediation.

Namens SPARC nemen de aandeelhouders/directeuren deel aan de mediation. DWL heeft hoofd juridische zaken en het hoofd pr afgevaardigd. Partijen

zijn ervan overtuigd dat het conflict alleen de zakelijke aspecten van de samenwerking betreft en zijn in eerste instantie sceptisch over mediation. Aan de mediationtafel blijkt dat partijen eigenlijk niet eerder zelf met elkaar hebben gesproken over wat ze dwarszit. Beide hebben direct advocaten ingeschakeld. Dit ging vervolgens van kwaad tot erger. De zaak loopt inmiddels een halfjaar. De advocaatkosten zijn opgelopen tot ruim 40.000 euro. In de gesprekken bij de mediator blijkt ook dat elk van partijen een enorm vijandsbeeld van de ander heeft ontwikkeld: 'Julie willen dit niet oplossen.'

De mediator besteedt in de mediation aandacht aan de negatieve denkpatronen; hoe is dit nu ontstaan? En wat is er gebeurd dat partijen niet meer door één deur kunnen, na zeven jaar goed zaken met elkaar gedaan te hebben? Partijen zijn in eerste instantie niet zo geneigd daarover te praten. De mediator vraagt er, met toestemming van partijen, toch op door. De aandeelhouders van SPARC leggen uit dat het hen heel erg dwarszit dat DWL gelijk is overgegaan tot het opzeggen van de samenwerking. DWL is goed voor een kwart van de omzet van SPARC. Net in een tijd dat het economisch zwaar is en elk contract er één is. SPARC had na de jarenlange samenwerking verwacht dat DWL op een open manier met hen het gesprek was aangegaan. DWL op zijn beurt had het gevoel dat opzeggen de enige optie was om duidelijk te maken dat het ze

echt serieus was. Iets anders kwam in hun beleving niet bij SPARC 'binnen'.

In de daarop volgende vertrouwelijke een-op-eengesprekken laat de mediator partijen vervolgens ook een andere mogelijke kant zien door aan te geven dat zij bij de andere partij wat anders ziet, namelijk dat ook de andere partij het op wil lossen en dat ook de andere partij het belangrijk vindt om op een andere manier met elkaar te spreken. 'Selectieve perceptie' – zien wat je wilt zien, horen wat je wilt horen – komt bij ruzie veel voor.

Aan beide kanten vraagt de mediator ook wat zij zelf zouden kunnen doen om het gesprek op een andere manier te voeren en wat dat ze zou kunnen opleveren. Dit leidt er toe dat partijen in de mediation uitspreken dat ze, hoewel ze het niet eens zijn met de visie van de ander, wel begrip hebben. Ook stellen ze vast dat ze gemeenschappelijke belangen hebben: het vermijden van verdere kosten en tijd die met de procedures zijn gemoeid, beider reputaties en beider bedrijfsbelangen: omzet voor SPARC en goede nieuwe campagne voor DWL. Dit leidt tot de volgende afspraken: DWL plaatst een positieve referentie op de website van SPARC en DWL verstrekt een nieuwe opdracht aan SPARC ter waarde van 40.000 euro te betalen op voorschotbasis. SPARC matigt haar facturen met 10.000 euro en trekt de vordering tot schadevergoeding in. Beide partijen onthouden zich van negatieve uitlatingen.

Voor herziening, tegen vertraging

Advocaat-parlementariër Abraham Hartogh (1844-1901) zag zijn streven naar versnelling van het burgerlijk proces vereeuwigd in de 'Lex Hartogh'.

Robert Sanders

Abraham Hartogh werd geboren op 29 december 1844 in Amsterdam. In 1869 studeerde hij af aan de toenmalige Hogeschool te Leiden in het Romeins en hedendaags recht met de dissertatie over de aansprakelijkheid van de Staat voor onrechtmatige daden van zijn ambtenaren. Aansluitend vestigde A.F.K. Hartogh zich als advocaat in Amsterdam, waar hij tot april 1896 de praktijk bleef uitoefenen. Nadat hij vanwege de gezondheidstoestand van zijn echtgenote naar Den Haag was verhuisd, bleef hij tot zijn dood binnen de Haagse balie als advocaat praktiseren.

Vanaf de jaren tachtig van de negentiende eeuw startte hij naast zijn advocatenpraktijk ook een politieke carrière, eerst als lid van Provinciale Staten in Noord-Holland en na de verkiezingen van 1886 als Tweede Kamerlid. De parlementariër Hartogh profileerde zich als vooraanstaand juridisch specialist en sprak in de Tweede Kamer vooral over justitiële onderwerpen. Hij was lid van de Liberale Unie en behoorde politiek tot de vooruitstrevende 'Takkianen', genoemd naar hun leidsman, de progressieve liberaal Tak van Poortvliet.

Abraham Hartogh verwierf vooral bekendheid met een omvangrijk initiatiefwetsvoorstel tot wijziging van het Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering, dat hij op 23 juni 1893 indiende. Dit voorstel omvatte, naast de invoering

Abraham Hartogh
(1844-1901)

van het maritaal beslag, een herziening van het burgerlijk procesrecht. Die herziening kwam erop neer dat de summere behandeling van zaken de standaardprocedure zou worden, in de vorm van schriftelijke conclusies en met terugdringing van de mondelinge behandeling. Hartoghs doelstelling was vooral geweest 'een vereenvoudiging en bespoediging der procedure' en 'uitbreiding van de middelen tot bewaring ieders rechten'. Er zou een verbod komen om grote aantallen exceptieve verweren afzonderlijk voor te stellen en daarover uitvoerig door te procederen. De rechter kon zo enigszins grip houden op de voortgang van de zaak en vertraging in de procedure zou worden tegengegaan.

Het wetsvoorstel werd in 1895 zonder hoofdelijke stemming in de Tweede Kamer aangenomen. In de Eerste Kamer leidde het voorstel tot meer discussie. De liberale senator R.T.H.P.L.A. Van Boneval Faure was de heftigste bestrijder. Hij beschouwde het voorstel op

kardinale punten nadelig voor de rechtspraak en de justitiabelen. Bij de verdediging vond Hartogh een strijdbaar medestander in de voormalig deken van Amsterdam, het conservatief-liberale Tweede Kamerlid M.J. Pijnappel. Uiteindelijk nam de Eerste Kamer het voorstel aan met 24 stemmen voor en 13 tegen. Op 1 januari 1897 trad de wet in werking en ging als 'Lex Hartogh' de geschiedenis in.

De naam van Abraham Hartogh is ook verbonden met een ander succesvol wetgevingsinitiatief. Het justitieel schandaal in 1897 rond de rechtszaak tegen de broers Hogerhuis versterkte de roep om het regelen van rechtsherstel. Bij gebrek aan voorzieningen had het Kamerlid Pieter Jelles Troelstra nog tevergeefs getracht de zaak door de Hoge Raad heropend te krijgen door middel van een meenedklacht tegen het slachtoffer. In 1898 diende Hartogh met vier andere Kamerleden een initiatiefvoorstel in, dat een jaar later bij wet revisie van een rechterlijk vonnis mogelijk maakte.

Het burgerlijk recht liet Hartogh echter niet los. Vanaf 1899 werd hij lid van de Staatscommissie tot herziening van het Burgerlijk Wetboek. Hartogh maakte niet meer mee hoe de commissie haar werk in de zomer van 1901 voltooide. Op 13 februari 1901 stierf de advocaat-parlementariër in het harnas.

De feiten op tafel

Hoe kun je als advocaat van een onderneming de crisis bezweren als het bedrijf betrokken lijkt bij strafbare feiten?

Lex van Almelo

Ballast Nedam betaalde na een intern onderzoek 17,5 miljoen euro wegens corruptie. Ordina doet zelf onderzoek naar vermeende aanbestedingsfraude. SBM Offshore trof na eigen onderzoek een schikking van 192 miljoen euro wegens corruptie en wordt in Brazilië nog onderzocht. En dan is er nog de boete van 774 miljoen euro die de Rabobank moest betalen wegens manipulatie van de Liborrente. Philippe Creijghton van Houthoff Buruma: ‘Zo’n financiële klap is uniek in Nederland, maar blijft het uniek? Ik denk dat ook in Nederland strenger zal worden opgetreden. Zo is de maximale boete al opgetrokken tot tien procent van de omzet.’

Om de schade in dit soort gevallen te beperken, moeten bedrijven (laten) onderzoeken wat er aan de hand is en maatregelen treffen om herhaling te voorkomen. Bijkomend voordeel is dat ze de publiciteit rond affaires beter in de hand kunnen houden. Hoe kunnen ingeschakelde advocaten de crisis rond een mogelijk strafbaar feit binnen een bedrijf bezweren?

‘Voor de advocaat van het bedrijf begint het meestal met een telefoontje in de trant van: “Houston, we got a problem”’, zegt Marnix Somsen van De Brauw Blackstone Westbroek in New York en voormalig advocaat van SBM. ‘Mijn eerste advies is dan: we doen even helemaal niets en kijken eerst of het echt een probleem is. De hamvraag is: wat weten we precies?’

Meteen daarna rijzen volgens Somsen en Creijghton andere vragen. Hoe tuig je het onderzoek op? Waar vind je de gegevens? Welke expertise heb je nodig voor het onderzoek? Moeten er externe IT-specialisten of accountants worden ingeschakeld? Moet het bedrijf het incident melden omdat de informatie koersgevoelig is? Moet er een pr-consultant in het team worden opgenomen om de reputatieschade te beperken? Soms nemen De Brauw Blackstone Westbroek en Houthoff Buruma een communicatieadviseur op in het crisisteam.

Als er weinig aan de hand blijkt, kan een disciplinaire maatregel volstaan, is de zaak na een week of drie afgerond en haalt de kwestie nooit de media. Bij gro-

tere zaken kan het jaren duren voordat het onderzoek is afgerond en schoon schip is gemaakt. Daarbij blijkt het lang niet altijd mogelijk de zaak buiten de publiciteit te houden.

Om de feiten te kunnen onderzoeken, is het volgens Philippe Creijghton ‘heel belangrijk om de digitale omgeving veilig te stellen’. Dat betekent dat er eerst een exacte kopie – een *forensic image* – wordt gemaakt van de harde schijven van bedrijfscomputers en laptops. Van die kopie wordt een back-up gemaakt, waarna de *image* in de kluis verdwijnt voor bewijsdoeleinden. Van de *back-up tapes* wordt een grote onderzoeksdatabase gemaakt. Voor zover nodig worden daaraan digitale scans van papieren documenten toegevoegd.

Niet zelden schakelen de advocaten voor de digitale klussen IT-specialisten in. Die kunnen ook gewiste gegevens terughalen. Johan ten Houten, senior manager Discovery & Financial Crime bij Deloitte, is zo’n specialist. Hij ondersteunt advocaten inhoudelijk en doet dataonderzoek bij financiële

criminaliteit. Ook legt hij advocaten in workshops uit hoe je met patroonherkenning miljoenen documenten kunt doorzoeken in de jacht naar bewijzen. Ten Houten: 'Dat gebeurt met dezelfde kunstmatige intelligentie als waarmee bol.com en amazon.com de klant suggesties doen.'

Om een document te kunnen classificeren als wel of niet relevant moet eerst een patroon worden ingevoerd. Ten Houten: 'Dat gebeurt aan de hand van een *training set* van een paar duizend documenten die volgens de advocaat relevant zijn. Meestal gaat het om elektronische kopieën van e-mails die medewerkers hebben verstuurd.' Daarna kunnen binnen een paar uur tien miljoen documenten worden gesorteerd van meest relevant naar minst relevant. De meest relevante documenten worden vervolgens gelezen door het onderzoeksteam. Meestal zijn dat interim-juristen, die het advocatenkantoor speciaal voor de klus inhuurt. Een onderzoeksteam bestaat uit vijf tot twintig onderzoekers, die ieder gemiddeld achthonderd e-mails per dag kunnen lezen. Niet zelden wordt de *training set* na een leesronde nog een keer verfijnd om de documenten nog beter te kunnen filteren. De uitkomsten van de data-analyse bepalen mede

'Voor de advocaat van het bedrijf begint het meestal met een telefoontje in de trant van: "Houston, we got a problem"'

met wie de onderzoekers gaan spreken.

Als de analyse en de gesprekken aantonen dat er inderdaad iets mis is, volgen disciplinaire maatregelen en wordt er een programma met herstelmaatregelen opgezet, ook wel *remediation* genoemd. Als het onderzoek en de maatregelen de autoriteiten bekoren, kan de zaak worden beklonken met een schikking.

Of het mogelijk is om bij een eigen intern onderzoek feiten te verdoezelen? Marnix Somsen: 'Ja, dat kan. Maar als dat uitkomt, ben je voor altijd af. Dus niemand haalt het in zijn hoofd om maar een millimeter af te wijken van de werkelijkheid. Overigens heeft justitie

altijd de mogelijkheid om nog een eigen onderzoek te doen.'

Soms krijgen de onderzoekers minder naar boven dan justitie of een toezichthouder met dwangmiddelen kan. Een bedrijf kan bijvoorbeeld geen privé-e-mails van werknemers onderzoeken. Wellicht verklaart dat waarom SBM Offshore geen bewijzen vond voor omkoping in Brazilië.

'Privé-e-mails van werknemers kunnen wel onderzocht worden door politie en justitie als je aangifte hebt gedaan van een strafbaar feit,' zegt Creijgh-ton. Dat hoeft niet per se te leiden tot vervelende publiciteit. 'Als wij namens een cliënt aangifte doen, spreken we soms met politie en justitie af dat het lopende onderzoek niet openbaar wordt gemaakt.'

Intern onderzoek, *self reporting* en *remediation* kunnen uitmonden in een schikking van het bedrijf met justitie of toezichthouder. Zo'n schikking betekent echter niet dat de verantwoordelijke bestuurders of managers strafvervolgung ontlopen. Zo gaf de strafrechter CEO Cees van der Hoeven, CFO Michiel Meurs en bestuurder Jan Andreae van Ahold forse boetes. Meurs kreeg bovendien een werkstraf van 240 uur. Maar Ahold zelf kon weer gewoon verder na de boetedoening. <<

advertenties

ALT KAM BOER ADVOCATEN

CIVIELE CASSATIE ?

- prijsafspraken mogelijk
- ook op basis van toevoeging
- zie onze website voor voorbeeldzaken

Info: mr H.J.W. Alt, Pb. 82228, 2508 EE Den Haag
Tel.: 070 - 358 94 79, fax: 070 - 358 51 97
alt@altkamboer.com, www.altkamboer.com

BEKS & BEKS
ADVOCATEN

is op zoek naar een:

Advocaat met eigen praktijk

Om op basis van kostendeling deel uit te maken van het kantoor.

De voorkeur gaat uit naar een advocaat met specialisatie op het gebied van het Ondernemingsrecht of Personen- en Familierecht.

Beks & Beks is een reeds lang bestaand advocatenkantoor. Op dit moment zijn zeven advocaten aan het kantoor verbonden. Zij zijn werkzaam op diverse rechtsgebieden met de nadruk op Ondernemingsrecht, Faillissementsrecht, Arbeidsrecht en Personen- en Familierecht. Het kantoor is gevestigd in een kantoorvilla in de omgeving van het Mediapark te Hilversum. Alle faciliteiten zijn aanwezig.

Reacties t.a.v. mr R.V. de Lauwere – r.delauwere@beks.nl – tel.: 035 - 6246021

Congressen van hoge kwaliteit, direct toepasbaar in de praktijk

Sdu Juridische Opleidingen

FIP Themamiddag: Arbeid en Insolventie

Het FIP Themanummer besproken en vertaald naar de praktijk

5 maart 2015 | Breukelen | 4 Nova

Sprekers: mr. P. (Pam) Huffman, prof. mr. R.M. (Ronald) Beltzer, mr. J. (Job) van der Pijl, prof. mr. L.G. (Leonard) Verburg, prof. mr. P.M. (Michael) Veder en mr. E. (Egbert) Loesberg

FBN Symposium

25 jaar FBN Fiscale Berichten voor het Notariaat

6 maart 2015 | Utrecht | 4 KNB

Sprekers: prof. dr. Hans Stubbé, prof. dr. Sigrid Hemels, dr. Aad Rozendal, prof. dr. Jan van de Streek, prof. dr. Bart van Zadelhoff, dr. Mascha Hoogeveen en prof. mr. B.M.E.M. (Bernard) Schols

REP Symposium: Het wetsvoorstel beperking gemeenschap van goederen

Op naar een nieuw huwelijksvermogensrechtelijk basisstelsel? De voors en tegens van wetsvoorstel 33.987.

12 maart 2015 | Veenendaal | 4 Nova 4 KNB 4 MFN 3 EPN 4 VMSN

Sprekers: E.R. (Edwin) Lankester RA RV, prof. mr. W.G. (Pim) Huijgen, mr. dr. B. (Bart) Breederveld, mr. J. (Jeroen) Recourt, mr. A.N. (Alexander) Labohm, prof. mr. L. (Lieke) Coenraad en mr. R. (Rob) van Coolwijk

Toegang tot de rechter: wisselwerking tussen Europese en nationale ontwikkelingen

Symposium 15 jaar European Human Rights Cases (EHRC)

20 maart 2015 | Den Haag | 3 Nova

Sprekers: prof. mr. T. (Tom) Barkhuysen, mr. dr. P. (Pien) van den Eijnden, prof. mr. S. (Sacha) Prechal, mr. P. (Paul) van Sasse van Ysselt, mr. dr. M.F.J.M. (Marc) de Werd, prof. mr. J.H. (Janneke) Gerards en prof. dr. A.W. (Aalt Willem) Heringa

Dag van de juridisch secretaresse

11 juni 2015 | Breukelen

Sprekers: A. (Adrienne) van Doorn, M. (Maaike) Knoester, I. (Ineke) Klement, K. (Karen) van Velzen, mr. dr. Ian Curry-Sumner, B. (Bouke) van Kleef, M. (Mirjam) Wessels en mr. C. (Carolijn) Beckers

Dag van de ondernemende advocaat

18 juni 2015 | Utrecht | 5 Nova

Sdu

JURIDISCHE
OPLEIDINGEN

ORDEBERICHTEN

Helft sociale advocatuur dreigt te gaan stoppen

Uit onderzoek in opdracht van de NOvA blijkt dat de doorgevoerde en voorgestelde bezuinigingen op de gefinancierde rechtshulp zorgen voor een afname van het aanbod in de sociale advocatuur. Meer dan de helft van de respondenten verwacht over twee jaar niet meer werkzaam te zijn binnen deze sector. Negentig procent van de ondervraagde advocaten vreest dat de kwaliteit verloren gaat als de toegang tot het recht verder wordt beperkt.

Sinds 2010 zijn grote bezuinigingen doorgevoerd op de gefinancierde rechtshulp. Voor 2015 en 2016 staan nieuwe bezuinigingen gepland. De NOvA vreest

dat de toegang tot het recht voor rechtzoekenden met de laagste inkomens verder beperkt wordt door de voorgenomen stelselvernieuwing. Daarom benaderde onderzoeksbureau Ipsos in opdracht van de NOvA alle advocaten die ingeschreven staan bij de Raad voor Rechtsbijstand. Ruim 1600 advocaten reageerden op de enquête. 52 procent van deze groep vreest dat de sociale advocatuur binnen twee jaar niet meer rendabel zal zijn en overweegt daarom te stoppen.

Meer informatie over de uitkomsten van dit onderzoek en over acties van de NOvA tegen de bezuinigingen is te vinden op www.rechtsbijstandjuistnu.nl.

Zelf financieel onderzoek aanvragen? Dat kan

De Unit Financieel Toezicht Advocatuur (FTA) van de Nederlandse orde van advocaten biedt nu ook advies over financiële onderwerpen aan advocaten die daar zelf om vragen. Bijvoorbeeld bij dreigende financiële problemen, of als advocaten meer inzicht willen in hun bedrijfsvoering, kan een kantoor de Unit FTA vragen onderzoek te doen en advies uit te brengen. De Unit FTA brengt hiervoor op dit moment nog geen kosten in rekening. Advocaten die advies willen over kwesties met een financieel karakter, of vragen hebben over bedrijfsvoering of derden-gelden, kunnen hun lokale deken benaderen. De deken beoordeelt of onderzoek nuttig zal zijn en leidt het verzoek daarna door naar de Unit FTA. Er volgt dan dezelfde procedure als bij reguliere FTA-onderzoeken, zij het op onderwerpen die het advocatenkantoor heeft aangedragen. Nadat de procedure is afgerond en de Unit FTA hoor en wederhoor heeft toegepast, ontvangen de betrokken advocaten en de deken een schriftelijk advies. De deken kan dat advies ook gebruiken in het kader van toezicht.

Heeft u behoefte aan financieel advies over uw praktijk? Informeer dan bij de lokale deken naar de mogelijkheden.

COLOFON

NEDERLANDSE ORDE VAN ADVOCATEN

Nederlandse Orde van Advocaten

Het *Advocatenblad* is het officiële orgaan van de Nederlandse Orde van Advocaten. De Orde verzorgt de rubrieken Van de Orde, Geschillencommissie, Tuchtrecht, Transfers en de column Ten slotte van de landelijk deken.

Samenstelling Algemene Raad Nederlandse Orde van Advocaten

- Walter Hendriksen (algemeen deken)
- Bart van Tongeren (plaatsvervangend deken)
- Hans Vogels
- Marjan van der List
- Bert Fibbe
- Bernard de Leest

Bureau van de Orde

Raffi van den Berg
(algemeen secretaris)

Bezoekadres

Neuhuyskade 94
2596 XM Den Haag
Tel. 070 – 335 35 35
Fax 070 – 335 35 31
E-mail info@advocatenorde.nl
KvK-nummer: 27339260
BTW-nummer: NL002872833B01

Postadres

Postbus 30851
2500 GW Den Haag

Helpdesk

helpdesk@advocatenorde.nl
Tel. 070-335 35 54

Twitter

@Advocatenorde

LinkedIn

Nederlandse Orde van Advocaten

Facebook

Nederlandse Orde van Advocaten

@ADVOCATENORDE

Nederlandse Orde van Advocaten kritisch over programma KEI.

@programma_kei:

Het is dat ik al advocaat ben, maar anders zou ik mij verheugen op de nieuwe beroepsopleiding!
@advocatenorde @MickVeldhuijsen

@ObservatrixII

Dit is een advocaat

Met de bespreking van het eindrapport in het college van afgevaardigden van 4 december 2014 zit het werk van de Commissie *Dit is een advocaat* erop. Iedereen die zich betrokken voelt bij de advocatuur kan zich nu in de gedachtewisseling mengen. Mail uw bijdrage naar redactie@advocatenorde.nl

Bert Fibbe en Robert Sanders

In 2010 sloot Arthur Docters van Leeuwen zijn aan de NOvA uitgebrachte advies over de mogelijkheden tot verbetering van het toezicht op de advocatuur af met een aantal aanbevelingen.¹ De meeste daarvan hadden betrekking op verbetering van het bestaande toezichtstelsel. Inmiddels is, onder andere door de wijziging van de Advocatenwet per 1 januari van dit jaar, aan een aantal van die aanbevelingen uitvoering gegeven. In de laatste van zijn 23 aanbevelingen heeft Docters van Leeuwen aandacht gevraagd voor de inhoud van de functie van advocaat. Hij werpt onder meer de vraag op of iemand die zich twintig jaar geleden heeft laten inschrijven op het tableau en nu alleen adviezen geeft zonder een rechtszaal vanbinnen te zien, nog wel een advocaat is. Of is hij een 'gewoon' juridisch adviseur, die 'schuilt' onder de paraplu van geheimhoudingsplicht en verschoningsrecht?

Om de functie van advocaat beter vorm te kunnen geven, adviseerde Docters van Leeuwen om een 'weliswaar fundamentele maar niet langdurige discussie te voeren over de functie van advocaat en over de vraag wie zich met recht advocaat mag noemen'. De algemene raad heeft aan deze aanbeveling vervolg gegeven door het toenmalige AR-lid Jan Leliveld eind 2011 een com-

De Commissie

De Commissie Dit is een advocaat stond onder voorzitterschap van de Haagse advocaat Jan Leliveld en bestond verder uit Arnold Croiset van Uchelen (advocaat te Amsterdam), Iris van Domselaar (onderzoekster Universiteit van Amsterdam), Mark Maathuis (voormalig redactielid *Advocatenblad*), Robert Sanders (senior beleidsadviseur Nederlandse orde van advocaten), Michiel Tromm (advocaat te Rotterdam, lid raad van de orde), Richard Verrijck (advocaat te Maastricht en opleidingsmanager Open Universiteit) en Ernst van Win (advocaat te Den Haag en voormalig deken).

missie te laten formeren. Deze commissie, die breed werd samengesteld uit advocaten en niet-advocaten met journalistieke, wetenschappelijke en praktijkachtergrond, kwam in begin 2012 voor het eerst bijeen. Het denk- en schrijfwerk van de commissie nam ruim anderhalf jaar in beslag. In oktober 2013 bracht de commissie haar rapport uit, dat achtereenvolgens door de algemene raad, de raad van advies en het college van afgevaardigden is besproken. Na de laatste collegevergadering is het rapport nu gepubliceerd en kan het worden geraadpleegd op de website van de NOvA (www.advocatenorde.nl/ditiseenadvocaat).

Bevindingen

Bij het beantwoorden van de vraag die aan de commissie werd voorgelegd, zag de commissie zich allereerst gecon-

fronteerd met de complexiteit van de vraagstelling. Om een goed antwoord te geven bleek context nodig. Die werd gevonden door een aantal perspectieven uit te werken. De commissie heeft het fenomeen advocaat gezien vanuit historisch, juridisch, economisch en rechtstatelijk perspectief.

Vanuit historisch perspectief werd geconstateerd dat er een grote mate van continuïteit bestaat ten aanzien van de functie en titel van advocaat. Het beroep van advocaat is diep verankerd in de Nederlandse rechtstraditie. Zijn betekenis voor de rechtsbedeling en zijn exclusieve rol binnen de rechtsstrijd vormen daarbij de rode draad. Wel kan worden gezien we een aanvallende transformatie van de advocaat als inhoudelijk raadsman, met nadruk op de adviserende functie, naar die van de, oorspronkelijk aan de procureur toebedeelde, rol van het verrichten van proceshandelingen. Vastgesteld werd dat de adviespraktijk niet alleen traditioneel tot het werkkterrein van de advocaat behoorde, maar dat die praktijk ook nu nog op het werkkterrein van de advocaat ligt. Opvallend is verder dat de advocaat nooit overheidsdienaar of ambtenaar is geweest. Hij was en is vrijberoepsbeoefenaar en vertrouwenspersoon.

Opmerkelijk is verder dat, ondanks de verankering binnen de rechtspleging en (later, vanaf de negentiende eeuw) in de rechtsstaat, de advocaat nergens in onze Grondwet wordt genoemd. Wel heeft het beroep een vaste plaats gekre-

¹ Zie A.W.H. Docters van Leeuwen, *Het bestaande is geen alternatief. Een verkenning naar verbeteringen in het toezicht op de advocatuur*, Nederlandse School voor Openbaar Bestuur: Den Haag 2010, p. 36 e.v.

gen in een formeel-wettelijke regeling: de Advocatenwet.

Juridisch perspectief

Daarmee komt de commissie bij het tweede gezichtspunt, namelijk de advocaat vanuit juridisch perspectief. De wetgever heeft in de wet een formeel advocatenbegrip neergelegd: de Advocatenwet regelt de toegang tot het beroep, het toezicht en tuchtrecht, en bij wet is ook geregeld de organisatie van de balie en de systematiek van de beroepsregulering. Niet of nauwelijks is aandacht besteed aan de inhoudelijke aspecten van het beroep van advocaat. Een materieel advocatenbegrip is in de wet niet terug te vinden, laat staan een definitie van het begrip advocaat of diens beroepsuitoefening.

Aan het formele advocatenbegrip (de 'hoedanigheid') heeft de wetgever de privileges van titelbescherming, domeinmonopolie (een bijdrage aan de rechtsgelijkheid) en verschoningsrecht – eigenlijk een privilege van de rechtzoekende die zich tot een advocaat wendt – willen koppelen. Die privileges zijn zodoende beperkt tot het optreden in de hoedanigheid van advocaat. Door de koppeling van hoedanigheid en privileges is 'misbruik' buiten die hoedanigheid eigenlijk per definitie onmogelijk, zo concludeert de commissie. In het bijzonder geldt dat voor het verschoningsrecht, dat uitgaat van het toevertrouwen van informatie aan de vertrouwenspersoon 'als zodanig' teneinde de 'normale uitoefening' van diens werkzaamheden mogelijk te maken.

Omdat in de discussie over het advocatenberoep zo vaak en graag de nadruk op de 'privileges' wordt gelegd, heeft de commissie nog maar eens het in de jurisprudentie uitgewerkte beginsel benadrukt, dat het verschoningsrecht van een advocaat niet kan dienen om criminele activiteiten af te schermen. Dat geldt dus voor de situatie waarin een advocaat zelf wordt verdacht van

strafbaar handelen. De advocaat kan in dat geval strafrechtelijk worden vervolgd. Hij kan daarnaast worden aangepakt in het kader van het door de deken uit te oefenen toezicht. Ter zake van zijn eigen criminele activiteiten komt hem geen verschoningsrecht toe.

Praktijk

Het derde perspectief betreft de advocaat als 'homo economicus'. De advocatenpraktijk, van oorsprong gekenmerkt door kleinschaligheid en persoonlijk uitgevoerde dienstverlening, is getransformeerd door schaalvergroting (zowel van de balie als individuele kantoren) en

**Een materieel
advocatenbegrip
is in de wet niet
terug te vinden,
laat staan een
definitie**

door toegenomen complexiteit en specialisatie. Die maken samenwerking van advocaten bijna noodzakelijk.

Relatief nieuw is de opkomst van de advocaat in dienstbetrekking, waarvan de uitspraak van de Hoge Raad in de Deltazaak binnen de Nederlandse rechtssfeer tot duidelijkheid heeft geleid.

De commissie heeft ook de vraag geadresseerd in hoeverre advocaten nevenbetrekkingen kunnen hebben. Die vraag is van belang om het grensgebied tussen de hoedanigheid van advocaat en andere professionele activiteiten helder te krijgen. De Advocatenwet bevat geen incompatibiliteitsregeling, maar de tuchtrechtspraak heeft wel uit-

gangspunten voor onverenigbaarheid ontwikkeld. Die zijn gebaseerd op het beginsel dat de advocaat de vrijheid en onafhankelijkheid van zijn beroepsuitoefening niet in gevaar mag brengen. Kernpunt daarbij is dat de advocaat in die nevenactiviteiten onderworpen blijft aan het wettelijk tuchtrecht en de vijf kernwaarden (onafhankelijkheid, partijdigheid, deskundigheid, integriteit en betrouwbaarheid) in acht dient te nemen. Duidelijk is dat de hoedanigheid van advocaat niet naar believen kan worden 'afgelegd'.

De commissie heeft zich naast de grensgebieden van het beroep ook gebogen over de eventuele kwantitatieve eisen die kunnen worden gesteld aan de beroepsuitoefening. Een minimale tijdsbesteding aan advocatuurlijke bezigheden, anders gezegd een 'vliegurennorm', heeft de commissie niet kunnen formuleren. Daardoor zal toepassing van het nieuwe artikel 8e in de Advocatenwet, dat sinds 1 januari de grondslag biedt voor schrapping van een advocaat die niet duurzaam en stelselmatig het beroep van advocaat uitoefent, in de praktijk zijn plaats moeten vinden.

Rechtsstaat

Het vierde en laatste perspectief dat de commissie heeft uitgewerkt, is wellicht het meest essentiële. Dit gezichtspunt gaat namelijk in op de functie van de advocaat in relatie tot de rechtsstaat. Advocaten vervullen in wezen twee functies: door burgers juridisch advies te geven en hen bij te staan in juridische procedures draagt een advocaat bij aan de realisering van rechtsstatelijke verhoudingen tussen burgers en overheid en burgers onderling. Daarnaast draagt de advocaat bij aan een rechtsstatelijke cultuur; aan een rechtsbewustzijn, onder burgers en bij de overheid, dat het recht en niet (louter) sociale, economische of politieke krachten de verhoudingen in een samenleving bepalen. Vanuit deze rechtsstatelijke functies kunnen de

aan de advocaat toegekende privileges, in het bijzonder het procesmonopolie en verschoningsrecht, begrepen en geëlitimeerd worden. Die rechtsstatelijke rol van de advocaat vereist een onafhankelijke positie van de advocaat zowel ten opzichte van zijn cliënt als ten opzichte van de overheid. Een advocaat die wordt geacht ervoor te zorgen dat de rechtsverhouding tussen burger en overheid in overeenstemming is met de eisen van de rechtsstaat, kan dit niet doen wanneer hij tegelijkertijd onder overheidscontrole staat. De commissie wijst er op dat het van overheidswege bij voortdurende problematisering van de privileges van de advocaat dan ook afbreuk doet aan diens rechtsstatelijke rol en daarmee aan de rechtsstaat.

Als tegenwicht tegen mogelijk misbruik dat van privileges zou kunnen worden gemaakt dient natuurlijk op het correct gebruik daarvan te worden toegezien. Juist vanwege de rechtsstatelijke rol dient de beroepsgroep in het geval van misbruik zelf in te grijpen. De commissie kent daarbij veel gewicht toe aan de vijf kernwaarden voor de advocatuur. Die zijn inmiddels ook vastgelegd in de Advocatenwet.

Tot slot pleit de commissie ervoor om de beroepsgroep naar een grotere pluriformiteit te laten streven, om de bijdrage aan een rechtsstatelijke cultuur voort te kunnen zetten. Alleen zo kan voorkomen worden dat samenleving de advocatuur beschouwt als met name gericht op de bescherming van (eigen) financiële belangen of die van bepaalde sociale groepen. Aan deze perceptie moet echter vooral tegenwicht worden geboden doordat de balie zich sterk blijft maken voor het voor iedereen toegankelijk houden van kwalitatief hoogstaande rechtsbijstand.

Het belang van de rechtsstatelijke functie van de advocaat komt ook nadrukkelijk terug in het afsluitende hoofdstuk van het rapport. Er kan namelijk ook nog een andere benade-

ring worden gekozen, die erop neer komt dat een rechtsstaat de advocaat nodig heeft als bemiddelaar tussen burger en recht. De advocaat biedt de burger toegang tot het recht. Hij draagt zo bij aan de rechtsstatelijke verhoudingen tussen burgers en overheid en burgers onderling. Deze benadering maakt geen principieel onderscheid in het advocatuurlijke werk tussen adviseren en procederen: ook iemand die zelden een rechtszaal vanbinnen ziet, kan advocaat zijn mits hij die rol als bemiddelaar tussen recht en 'burger' op advocatuurlijke wijze vervult. Die formulering ('op advocatuurlijke wijze') kan de vraag oproepen of niet elke bemiddelaar tussen het recht en de justitiabele advocaat is. De commissie oordeelt dat wie advocaat wordt, zich van anderen onderscheidt door zijn verbondenheid aan de kernwaarden, aan het gedragsrecht en aan toezicht.² Juist die verbondenheid is de rechtvaardiging van het aan advocaten toegekende verschoningsrecht; de ratio achter dit privilege blijft uiteraard dat de advocaat geen bemiddelaar kan zijn wanneer de justitiabele niet op zijn discretie kan vertrouwen.

Aanbevelingen

Het rapport van de commissie is op de eerste plaats bedoeld om, vooral beschrijvend en aan de hand van de gekozen perspectieven, het materiële advocatenbegrip vorm te geven. Daaruit volgt dat het rapport eerder inventariserend dan beleidsbepalend moet worden opgevat. Omdat het beroep van advocaat nog niet eerder op een dergelijke alomvattende en beschouwende wijze is aangepakt, heeft de commissie het rapport gepresenteerd als een bouwsteen voor verdere discussie. De eerste aanbeveling van de commissie luidt dan ook

dat de vraag 'wat is een advocaat?' permanent op de agenda van de advocatuur moet blijven; onder meer in de verdere beleidsvorming, normstelling en in de opleiding, maar ook bij de beoordeling van vragen omtrent de kernwaarden, de rol en positie van de advocaat in de rechtsstaat en discussies omtrent het verschoningsrecht.

Ondanks deze relativering van het rapport heeft de commissie zich – en dan bewust *for argument's sake* – gewaagd aan een definitie van 'de advocaat'. Enerzijds als mogelijk vertrekpunt voor de verdere discussie; anderzijds omdat het ook wel wonderlijk zou zijn indien een historisch verankerd, rechtsstatelijk (maar ook economisch) relevant, en coherent beroep niet in een definitie kan worden gevat. Het voorstel van de commissie voor zo'n definitie is als volgt:

'Als academisch geschoolde jurist is een advocaat een bijzondere bemiddelaar tussen de rechtzoekende en de rechter (procederen) en het recht (advies- en transactiepraktijk). Daargelaten dat ten aanzien van een (afnemend) aantal procedures de advocaat een procesmonopolie heeft, kan deze bemiddeling ook worden verricht door anderen, maar het bijzondere van de advocaat is dat hij deze diensten verricht vanuit vijf kernwaarden: partijdigheid, onafhankelijkheid, deskundigheid, vertrouwelijkheid en integriteit, en dat naleving van deze kernwaarden door de inbedding van de advocaat binnen een wettelijk stelsel zo nodig kan worden gecontroleerd en zo nodig kan worden afgedwongen.'

Tot slot heeft de commissie nog als aanbeveling gedaan om nadere invulling te geven aan het minimumaantal uren dat aan advocatuurlijk te beschouwen werkzaamheden dient te worden besteed, onder meer om aan de kernwaarden deskundigheid en onafhankelijkheid verder inhoud te geven.

Maar laten we nog even terugkeren naar de aanbeveling van de commis-

² Verbondenheid die uiteraard niet alleen is gebaseerd op louter vrijwillige acceptatie: indien nodig kan naleving van de kernwaarden en gedrag in lijn met de op die kernwaarden gebaseerde beroeps- en gedragsregels door onder meer de tuchtrechter worden gesanctioneerd.

sie om de vraag 'wat is een advocaat?' permanent op de agenda te houden. De commissie heeft zich er namelijk rekenschap van gegeven dat een breed samengestelde commissie het nodige denk- en schrijfwerk kan verrichten, maar onmogelijk representatief kan zijn voor de balie als geheel. Bij de beroepsgroep berust het 'privilege' om invulling te geven aan het 'materiële advocatenbegrip'. De wetgever heeft zich beperkt (en dat lijkt juist gelet op de rechtsstatelijke rol van de advocaat) tot het in de wet vastleggen van de randvoorwaarden van de beroepsuitoefening; van de toelating tot de advocatuur, de contouren van de beroepsregulering en van de instrumenten voor toezicht en zo nodig sanctiëring.

Aan de advocatuur is overgelaten om aan de praktijkuitoefening invulling te geven. En dat is terecht bij een vrij beroep, dat zo'n herkenbaar rechtsstatelijke rol speelt. Zowel die vrijheid als die rechtsstatelijke rol vraagt van de advocaat de beroepsethiek, belichaamd in de kernwaarden, te respecteren en aandacht te hebben voor zijn maatschappelijke rol. De samenleving moet kunnen vertrouwen dat advocaten hun werk op (beroepsethisch) verantwoorde wijze uitoefenen. En voor zover dat nodig is, zien de dekens en de tuchtrechter erop toe dat advocaten daarbij de grenzen niet uit het oog verliezen.

De commissie stelt in het voorwoord dat het rapport een momentopname bevat, een inventarisatie van de stand

van zaken in wet, rechtspraak en doctrine. En dat het belangrijk is op te merken dat dit rapport niet het laatste woord heeft voor wat de voorliggende centrale vraag betreft omdat de advocatuur, net als de rechtsstaat, nooit 'af' is.³ Iedere lezer is dan ook uitgenodigd om, via de kolommen van het Advocatenblad (redactie@advocatenorde.nl), door middel van artikelen of reacties inhoudelijk zijn bijdrage te leveren aan de discussie.

«

3 De titel van het rapport – *Dit is een advocaat* – is door de commissie dan ook bewust enigszins prikkelend en provocatief gekozen.

TRANSFERS

Wie, wat, waar?

Wie vertrok, wie stopte en wie begon voor zichzelf? Bent u zelf onlangs van kantoor gewisseld of eigen baas geworden? Mail uw verhaal of meld u aan via redactie@advocatenorde.nl.

OMGEVINGSRECHT IN
NIEUWE OMGEVING

Met acht jaar ervaring als advocaat, waarvan de laatste vier op de Zuidas, begon advocaat bestuursrecht en omgevingsrecht **Chantal van Mil** (32) half december bij KienhuisHoving advocaten en notarissen in Enschede. 'De secties bestuursrecht en vastgoed zijn hier goed geëquipeerd en het kantoor biedt mij de gelegenheid om mijn commerciële vaardigheden en ondernemerschap verder te ontplooiën. De komende tijd hoop ik de regionale en nationale bestuursrechtpraktijk binnen kantoor verder uit te bouwen én mijn weg te vinden in het Twentse: sinds de overstap woon ik in een mooie landelijke omgeving.'

NAAR ANDER
KANTOOR

Bakker, mw. mr. J.N.T.: Loyens Loeff te Rotterdam
Bialkowski, mw. mr. D.H.: Boshouwers Schellekens Advocaten en Mediators te Amsterdam
Boersma, mr. A.A.: Kuijpers & Nillesen Advocaten te Amsterdam
Bos, mr. C.A.: Osborne Clarke N.V. te Amsterdam
Coenegracht, mr. J.L.: Boels Zanders Advocaten te Venlo
Cordang, mw. mr. A.P.J.: Boels Zanders Advocaten te Venlo
Delmee, mr. T.: De Voort Advocaten|Mediators te Tilburg
Diederer, mw. mr. V.I.F.: Boels Zanders Advocaten te Maastricht
Drent, mw. mr. C.: Boels Zanders Advocaten te Venlo
Ettema, mr. A.A.: NN Advocaten te Den Haag
Feenstra, mr. J.J.: Ploum Lodder Princen te Rotterdam

Gelderman, mr. A.B.B.: Menzis te Wageningen
Gerrits, mr. M.R.F.: Nike European Operations Netherlands B.V. te Hilversum
Gielen, mr. J.F.: Maverick Advocaten N.V. te Amsterdam
Haverkort, mw. mr. M.M.: mr. J.J.C. Engels Advocatenkantoor te Heerhugowaard
Helvert, mw. mr. S. van: Nome Advocaten te Nijmegen
Heurkens, mr. J.A.: IBM Nederland B.V. te Amsterdam
Heynen, mr. H.J.: Boels Zanders Advocaten te Venlo
Hoff, mw. mr. F.W.: Legal Labels te Leiden
Houweninge Graftdijk, mw. mr. E. van: Van Iersel Luchtman N.V. te Den Bosch
Huijben, mw. mr. M.D.M.: VDB Advocaten Notarissen te Rosmalen
Huijben, mw. mr. N.R.M.: VDB Advocaten Notarissen te Waalre
Jansen, mr. F.: Advocatenkantoor Jap A Joe te Utrecht
Janssen, mw. mr. L.J.M.:

Keizer Ketwaru Nierop Van Megen Advocaten te Amsterdam
Jurkovich, mw. mr. S.: AKDP Advocaten te Amsterdam
Kristel, mr. M.: Oprecht Advocaten te Hoorn
Lammers, mw. mr. S.: Lammers Thijssen Advocaten Arbeidsrecht te Bergen op Zoom
Limpens, mr. H.J.J.M.: Dispute Resolutions te Amsterdam
Loo, mr. E.F.M. van: Boels Zanders te Eindhoven
Maes, mr. J.F.A. van der: Kalbfleisch Advocaten te Haarlem
Mak, mw. mr. I.D.: UWW Bestuurszaken Juridische Zaken te Amsterdam
Mil, mw. mr. C.M.M. van: KienhuisHoving advocaten en notarissen te Enschede
Mulder, mw. mr. C.E.: BBM Advocaten te Putten
Müller, mw. mr. J.E.C.: Loyens Loeff N.V. te Rotterdam
Nijs, mw. mr. K.R.M. de: Haagstate Advocaten N.V. te Den Haag

Februari
2015

Osch, mr. H.W. van: VDB Advocaten Notarissen te Rosmalen
Opstal, mr. R.M. van: Kneppelhout & Korthals N.V. te Rotterdam
Pommer, mr. F.A.: Hekkelman Advocaten N.V. te Nijmegen
Pomper, mr. H.G.: Nysingh advocaten-notarissen N.V. te Zwolle
Raaijmakers, mr. G.W.J.: Boels Zanders Advocaten te Maastricht
Roelandschap, mw. mr. I.W.A.: SAP Letselschade Advocaten te Amersfoort
Roerdink, mr. H.W.: Vondst Advocaten te Amsterdam
Roode, mw. mr. L. de: De Familiekamer te Leiden
Sholeh, mr. G.P.: Loth Rupert de Boer Advocaten te Amsterdam
Sixma, mw. mr. K.M.: De Brauw Blackstone Westbroek N.V. te Amsterdam
Sommeren, mw. mr. D.J.G.G. van: Van Zandvoort Legal, advocaten|bedrijfsjuristen te Oss
Spoor, mw. mr. A.P.H.: Van der Hel advocaten te Almelo
Truijens, mw. mr. M.M.: Hoogenraad & Haak advertising + Ip advocaten te Amsterdam
Ubels, mr. R.L.: NautaDutilh N.V. te Amsterdam
Wijnen, mw. mr. M.T.W.: Balkenende Advocatuur B.V. te Eindhoven
Zwiers, mr. T.J.H.: Blankestijn advocaten & Rechtsanwalte LLP te Hengelo

NAAR NIEUW(E) KANTOOR OF AS- SOCIATIE

ABP (mr. R.L.S. Verjans te Amsterdam)
Advocaat Uithoorn (mw. M.D. de Wit te Amsterdam)
Advocatenkantoor Bien (mr. L. Bien te Maastricht)
Advocatenkantoor Dumont (mw. mr. M.E.H. Dumont te Den Haag)
Advocatenkantoor Van Gorkum (mw. mr. J.M.C. van Gorkum te Den Bosch)
Advocatenkantoor van Vlijmen (mr. A.F.M. van Vlijmen te Zoetermeer)
Brand Loyalty International

B.V. (mr. D.P.O.R.D. Geveling te Den Bosch)
De Goede Advocatuur (mr. S. de Goede te Rotterdam)
De Haas Advocatuur (mw. P. de Haas te Rotterdam)
Esen Advocatuur (mw. mr. T. Esen te Zaandam)
Idexx Europe B.V. (mr. G.J. Berghuis te Hoofddorp)
Falk advocatuur en mediation (mw. mr. Y. Bergsma te IJsbrechtum)
Hesselink De Bel Advocaten B.V. (mw. mr. C.L. de Bel en mw. mr. I.K. Hesselink te Amsterdam)
JFR Legal (mw. mr. E.G. Frishman-Jansen, mr. C.B. de Jong en mw. M. van der Riet te Amsterdam)
Kolfschoten Advocatuur (mr. J.H.M. Kolfschoten te Utrecht)
Looten Advocatuur en Mediation (mw. mr. Siemerink-Looten te Den Haag)
Mieke Krol Advocaat (mw. mr. M.S. Krol te Rotterdam)
Raedt advocatuur (mw. mr. S. Bonsen te Wierden)
Stapelbroek Advocatuur (mw. mr. J.G.T. Stapelbroek-Klooken te Arnhem)
Sthree Holdings (mw. mr. S.K. van der Feltz te Amsterdam)
Van Meel (mr. J.G.M. van Meel te Heiloo)
Van Rooij & Van Donk Advocaten (mw. mr. S. van Donk te Den Haag)
Welvaart Tonckens Strafrechtadvocaten (mr. K.B.H. Welvaart en mr. W.J.J. Lunsingh Tonckens te Maastricht)
Willemsen Advocatuur (mr. J.T. Willemsen te Haarlem)

UIT DE PRAKTIJK

Altmann, mr. H.Ch. Heerlen 01-12-2014
Ausema, mw. mr. C. Den Haag 01-12-2014
Begheijn, mr. M.S.W. Nijmegen 12-12-2014
Beks, mr. W.J. Soest 01-12-2014
Bilteijst, mr. P.M.E. Goes 30-12-2014
Bouwmeester, mw. mr. R.E.A. Amsterdam 01-12-2014
Braake, mr. F.A.M. te Goes 15-12-2014
Brada, mr. J.V.P.J. Amsterdam 09-12-2014
Branger, mw. mr. S.H.M. Alkmaar 01-12-2014
Brons, mw. mr. H. Amsterdam 05-12-2014
Buiten, mr. S. Van Groningen 28-12-2014
Busquet, mr. Chr. A. Rotterdam 01-12-2014
Corsius, mw. mr. B.G. Bunnik 22-12-2014
Dijk, mr. J.M.A. Kaatsheuvel 03-12-2014
Duursen, mw. mr. J.M. van Groningen 30-12-2014
Elzinga, mr. R.E. Nijmegen 01-12-2014
Eshuis, mr. P.J. Doetinchem 01-12-2014
Fens, mw. mr. P.J.M. Hoorn 27-12-2014
Foppen, mr. A. Bunnik 22-12-2014
Franken, mr. E.W. Franeker 29-12-2014
Frites, mw. mr. H. Den Haag 16-06-2014
Gambon, mw. mr. S. Bunnik 22-12-2014
Goemans, mr. L.J. Sassenheim 02-12-2014
Hal-Scheffer, mw. mr. M. van Den Haag 01-12-2014
Heijckmann, mw. mr. M.E. Amsterdam 29-12-2014
Heijnen, mw. mr. M.A.J. Oosterhout 28-12-2014
Hell, mw. mr. S. van der Den Haag 31-12-2014
Hennipman-Karelse, mw. mr. N.J.A. Utrecht 01-12-2014
Hluchanova, mw. mr. K. Praag 04-12-2014
Hoeven, mr. J.N.L. van der Delft 18-12-2014
Huistra, mr. P. Assen 31-12-2014
Jansen, mw. mr. E.S. Amsterdam 16-12-2014
Jongerman, mw. mr. A.M. Epe 22-12-2014
Kiek, mr. R.A. Den Haag 15-12-2014
Klerkx, mw. mr. M.J.W. Rotterdam 01-12-2014
Kok, mw. mr. A.N. Deventer 30-12-2014
Kossen, mw. mr. J. Utrecht 23-12-2014
Kouwenberg, mr. P.J. Hilversum 22-12-2014
Kuipers, mw. mr. C. Zeewolde 30-12-2014
Lanschot, mr. C.M. van Breda 01-12-2014

MEER PLEITEN EN PROCEDEREN

Tijdens zijn advocaatstage bij een middelgroot advocatenkantoor stapte **Peyma Sholeh** (26) onlangs over naar het kleinere Loth Rupert de Boer Advocaten in Amsterdam, dat zich onder meer richt op straf-, jeugd- en vreemdelingenrecht. 'Ik wilde meer voldoening uit mijn werk halen door juridische bijstand te bieden aan personen in plaats van aan ondernemingen. Dit is het werk dat ik voor ogen had toen ik rechten ging studeren: veel afwisseling, contact met cliënten en meerdere keren per week naar de rechtbank. Dat ik daarnaast ontzettend leuke en kundige collega's heb, is de kers op de taart.'

NAAR EEN INTERNATIONAAL TOPKANTOOR

Sinds 1 december is **Bas Beenen** (40) partner bij de Amsterdamse vestiging van Osborne Clarke en daar verantwoordelijk voor de sector Real Estate and Infrastructure. 'Het kantoor behoort op het gebied van vastgoed internationaal tot de top en biedt de mogelijkheid om interdisciplinair – met name met de M&A/Corporate-sectie – samen te werken. De overstap was voor mij dus een "no-brainer". Ik merk dat cliënten de relatief bescheiden tariefstructuur en duidelijke sectorfocus waarderen. Het concept werkt, en dat geeft energie. Na de lunch even een frisse neus halen langs de IJ-oever heeft ook zijn charme.'

Leest, R.W. van der Driebergen-Rijsenburg 17-12-2014
Leissner, mr. J.J. Bunnik 22-12-2014
Leroux, mr. A.A. Den Haag 04-12-2014
Leutscher, mr. J.J. Amsterdam 19-12-2014
Lorijn, mr. J.F. Garnwerd 11-12-2014
Maduro, mw. mr. R.Y. Amsterdam 01-12-2014
Melis, mr. F.B. Utrecht 01-12-2014
Menger, mr. H.E. Maastricht 15-12-2014
Menger, mw. mr. M.J. Maastricht 15-12-2014
Mensing van Charante, mw. mr. E.D. Amsterdam 01-12-2014
Moree, mr. D.M. Bunnik 22-12-2014
Mulderij, mw. mr. M. Den Haag 04-12-2014
Mussaëus, mr. R.M. Bunnik 22-12-2014
Nijman-Molenaar, mw. mr. W.M.N. Utrecht 15-12-2014
Oomen, mr. A.W.N. Amsterdam 01-12-2014

Rooij, mw. mr. D.C. de Amsterdam 16-12-2014
Rozendaal, mw. mr. A. van Dordrecht 23-12-2014
Ruijter, mr. M. De Maastricht 15-12-2014
Rijkhold Meesters, mr. M.W. Schiphol 08-12-2014
Rijsbergen, mr. R.T.J. van Bunnik 22-12-2014
Perridon, mw. mr. S.E. Amsterdam 04-12-2014
Persoon, mw. mr. J.C.M. Rotterdam 01-12-2014
Ribbers, mw. mr. C.M.J. Arnhem 01-12-2014
Sannes, mr. G. Leeuwarden 03-12-2014
Sas, mw. mr. J.B. Amsterdam 01-12-2014
Scharrenborg, mr. A.R. Amsterdam 25-12-2014
Schmidt, mr. C.J.J.W. Rotterdam 11-12-2014
Smilde-Schölvinck, mw. mr. E.M.M. Leiden 07-12-2014
Storm, mw. mr. H.M. Den Haag 01-12-2014
Thuis, mw. mr. M.G.C. Amsterdam 01-12-2014
Tijhuis, mr. A.J.G. Amsterdam

13-12-2014
Tijssen, mr. H.J. Bunnik 22-12-2014
Timmermans, mw. mr. S.M.A.M. Amsterdam 23-12-2014
Verheijen, mr. J. Ch. Bunnik 22-12-2014
Verveld-Dits, mw. mr. D.J.A. Utrecht 01-12-2014
Vries, mr. F. de Roden 29-12-2014
Walsum, mr. A.J.B. van Amersfoort 19-12-2014
Welling, mw. mr. L.T. Amsterdam 23-12-2014
Wentink, mr. B.C. Amsterdam 04-12-2014
Wolfert, mw. mr. D.E.J. Amstelveen 29-12-2014

OVERLEDEN

Brunia, mr. S.J. Rotterdam 28-05-2014
Janssens, mr. W.L.H. Veghel 14-11-2014
Zuidhof, mw. mr. A.M.M.J.F. Roosendaal 16-09-2014

EIGEN BAAS MET SPARRINGPARTNER

Stijn de Goede (28) begon onlangs als stagiaire-ondernemer met een eigen strafrechtpraktijk in Rotterdam: De Goede Advocatuur. 'Ik wilde van jongs af aan als advocaat aan de slag en het ondernemen zit in mijn genen. Ik ben eigen baas, maar werk bij mijn patroon op de kamer. We sparren vaak over mogelijke strategieën in de te behandelen zaken, waardoor ik vaak nieuwe inzichten krijg. Ik zie het kantoor echt als mijn kindje. Het ontwikkelen van ideeën om het advocatenkantoor tot een succes te maken geeft mij enorm veel energie.'

UITSPRAKEN

Van de tuchtrechter

Deze uitspraken zijn geselecteerd en bewerkt door de Commissie Disciplinaire Rechtspraak, bestaande uit Hester Uhlenbroek, Ed van Liere, Peter Drion, Harro Knijff, Carel Gaaf en Robert Sanders. De letterlijke tekst van de uitspraken is te vinden op tuchtrecht.nl.

MOGELIJKHEID TOEVOEGING NIET ONDERZOCHT

- Raad van discipline Amsterdam, 14 januari 2014, zaak nr. 13-2374, ECLI:NL:TADRAMS:2014:9.
- Zorg voor de cliënt; gedragsregel 24.
- Advocaat mag er niet zonder nader onderzoek vanuit gaan dat klager niet voor gefinancierde rechtsbijstand in aanmerking komt.

Voor een procedure tegen een aannemer wendde klager zich tot mr. X, mede namens zijn echtgenote en zijn schoonmoeder. Bij afzonderlijke

brieven aan ieder van hen bevestigde mr. X de aan hem verstrekte opdracht en noemde hij zijn uurtarief. Klager, zijn echtgenote en zijn schoonmoeder ondertekenden de opdrachtbevestigingen, waarna klager een voorschot betaalde. Mr. X stuurde vervolgens declaraties voor verrichte werkzaamheden.

Klager erkende dat de bedragen van deze declaraties verschuldigd waren, maar betaalde ze niet. Na incassomaatregelen heeft klager zijn klacht ingediend.

Een opvolgend advocaat verkreeg een toevoeging voor de procedure tegen de aannemer. De klacht houdt onder andere in dat mr. X geen toevoeging voor klager heeft aangevraagd terwijl

klager wel voor gesubsidieerde rechtsbijstand in aanmerking kwam. De raad overweegt dat ook een advocaat die geen zaken op toevoegingsbasis behandelt, de verplichting heeft een (toekomstige) cliënt er op te wijzen dat deze mogelijk in aanmerking komt voor gefinancierde rechtsbijstand. Deze verplichting geldt niet alleen bij het openen van een nieuwe zaak, maar ook bij de voortzetting of de heropening daarvan door een (opvolgend) advocaat. Bij het nakomen van deze verplichting zal de advocaat een grote mate van zorgvuldigheid moeten betrachten. Tenzij een advocaat goede redenen heeft om aan te nemen dat zijn

cliënt niet in aanmerking kan komen voor door de overheid gefinancierde rechtshulp, is hij verplicht met zijn cliënt aan het begin van de zaak en verder telkens wanneer daartoe aanleiding bestaat, te overleggen of er termen zijn om te trachten door de overheid gefinancierde rechtshulp te verkrijgen. De raad kan achteraf niet vaststellen – en dat is ook niet zijn taak – of klager daadwerkelijk voor een toevoeging in aanmerking zou zijn gekomen. De raad dient slechts te beoordelen of mr. X op goede gronden heeft aangenomen dat klager niet voor gefinancierde rechtsbijstand in aanmerking kon komen. Waarschuwing.

Februari
2015

TUCHTRECHTER VS. GESCHILLEN- COMMISSIE

- Raad van discipline 's-Hertogenbosch, 30 juni 2014, zaak nr. ZWB 316-2013 en nr. ZWB 317-2013, ECLI:NL:TADRSHE:2014:165.
- Artikel 46 Advocatenwet; gedragsregel 24.
- Dat de Geschillencommissie Advocatuur het handelen van een advocaat heeft beoordeeld doet niet af aan de wettelijke taak van de tuchtrechter om aan hem voorgelegde klachten te beoordelen.

Klager verwijt mr. X dat zij niet direct een toevoeging heeft aangevraagd. Mr. X verzoekt de raad het oordeel van de Geschillencommissie Advocatuur in dezen over te nemen. Wat er ook zij van de maatstaven waaraan de geschillencommissie het handelen van mr. X heeft getoetst, volgens vaste rechtspraak van het hof van discipline doet de omstandigheid dat de geschillencommissie zich heeft uitgesproken over de handelwijze van mr. X niet af aan de wettelijke taak van de raad van discipline om aan hem voorgelegde klachten te beoordelen. Het is immers niet ondenkbaar dat de geschillencommissie het handelen van mr. X aan een andere maatstaf toetst dan de raad van discipline. Handelen dat door de geschillencommissie niet onzorgvuldig wordt bevonden, kan wel tuchtrechtelijk verwijtbaar zijn. Klacht ongegrond.

GRIEVENDE UITLATING IN FAMILIEKWESTIES

- Raad van discipline 's-Hertogenbosch, 10 maart 2014, zaak nr. L198-2013, ECLI:NL:TADRSHE:2014:47.
- Wat een behoorlijk advocaat betaamt jegens de wederpartij.
- In familiekwesties moet de advocaat waken voor onnodige polarisatie tussen familieleden, zeker als hij niet alleen de visie van cliënt verwoordt.

Mr. X was de advocaat van de wederpartij van klagster. Klagster en die wederpartij zijn familieleden van elkaar. Mr. X diende bij de Huurcommissie een verzoek in tot vaststelling van de huurprijs van de woning. Tijdens de mondelinge behandeling zei mr. X over klagster dat zij 'waarschijnlijk de enige huurder in heel Nederland [is] die kan zeggen dat zij een woonhuis bestemd voor dubbele bewoning huurt voor een all-in huurprijs van € 200. Een in mijn ogen typisch voorbeeld van de hedendaagse "graacultuur", waarin over de rug van anderen wordt geprofiteerd en eigenbelang voorop staat'. Klagster verwijt mr. X dat hij haar ten onrechte afschilderde als profiteer en voorbeeld van graacultuur.

De raad overweegt dat de advocaat in familiekwesties als de onderhavige moet waken voor onnodige polarisatie tussen de familieleden en dat van hem een bepaalde mate van terughoudendheid mag worden verwacht. Mr. X heeft bij het voordragen van zijn pleitnota onvoldoende terughoudendheid betracht. Zijn gebruik van het woord 'graacultuur' acht de raad onnodig grievend in tuchtrechtelijke zin, terwijl uit de bewoordingen van mr. X duidelijk blijkt dat hij in de pleitnota zijn eigen visie, en niet enkel die van zijn cliënt, heeft verwoord. Waarschuwing.

LICHTVAARDIGE BESCHULDIGING

- Raad van discipline Arnhem-Leeuwarden, 4 juli 2014, zaak nr. 02/13, ECLI:NL:TADRARL:2014:180.
- Gedragsregels 1, 30 en 31.
- Zeker bij beschuldigingen van seksueel misbruik van kinderen mogen advocaten geen lichtvaardige uitlatingen doen.

Klagers dochter is verwikkeld in een geschil met de vader van haar minderjarige kinderen, die wordt bijgestaan door mr. X. In een brief aan de advocaat van klagers dochter refereerde mr. X namens zijn cliënt aan 'haar pedofiele vader'. Vervolgens stelde mr. X een dagvaarding op

waarin werd gesteld dat de vader van de vrouw een 'pedofiel' was. Ook in de pleitnota van mr. X werd tijdens een kort geding melding gemaakt van 'pedofiele neigingen' en 'pedofiele geaardheid' van klager.

Klager verwijt mr. X dat hij zich onnodig grievend uitliet. Mr. X verweert zich met de stelling dat de gewraakte uitlatingen het standpunt van zijn cliënt weergeven. Deze uitlatingen werden door drie andere personen bevestigd, aldus mr. X. De raad is van oordeel dat mr. X onvoldoende terughoudendheid heeft betracht bij het weergeven van het standpunt van zijn cliënt over de geaardheid van de vader van zijn wederpartij. Deze is daardoor rechtstreeks in zijn belang getroffen en dus ontvankelijk in zijn klacht. Uit de formulering die mr. X hanteerde is, anders dan hij stelde, niet af te leiden dat hij het standpunt van zijn cliënt verwoordde. Het is eerder zo dat mr. X het standpunt van zijn cliënt tot het zijne heeft gemaakt.

In beginsel mag een advocaat afgaan op de mededelingen van zijn cliënt, maar in dit soort aangelegenheden, en zeker in familiezaken, dient hij uiterst terughoudend te zijn indien de gestelde feiten niet onomstotelijk vaststaan. Zeker bij beschuldigingen van seksueel misbruik van kinderen mogen advocaten geen lichtvaardige uitlatingen doen. De belangen van anderen dienen gerespecteerd te worden. Mr. X heeft de grenzen van zijn vrijheid om te bepalen hoe hij de belangen van zijn cliënt moet behartigen, te ver overschreden. Berisping, gezien eerder opgelegde maatregelen.

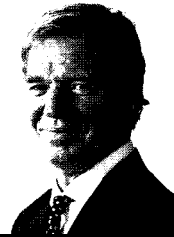
AGRESSIEF TEGEN POLITIE

- Raad van discipline Amsterdam, 10 juni 2014, zaak nr. 13-372A, ECLI:NL:TADRAMS:2014:147.
- Wat een behoorlijk advocaat betaamt in strafzaken; klacht van politie.
- Tegenover ambtenaren van politie mag een advocaat niet onnodig polariserend reageren en dient hij de nodige professionele distantie te tonen.

Na een voorgeleiding van zijn cliënt bij de rechter-commissaris probeerde mr. X zijn cliënt te spreken. Klagster liet als behandelend ambtenaar van de parketpolitie weten dat dit niet meer mogelijk was. Volgens klagster toonde mr. X zich niet voor rede vatbaar, gedroeg hij zich recalcitrant en kwam hij verbaal agressief over. De raad laat in het midden wat mr. X precies tegen klagster heeft gezegd. Naar het oordeel van de raad zijn er voldoende aanwijzingen dat mr. X zich zodanig heeft gedragen dat hij heeft moeten begrijpen dat zijn gedrag als onbetamelijk (niet des advocaats) is overgekomen. Het proces-verbaal van klagster is zeer gedetailleerd, waartegenover verweerder slechts in algemene bewoordingen heeft betwist dat hij de verweten uitingen heeft gedaan.

Ook in een telefoongesprek met een andere behandelend ambtenaar van politie heeft mr. X naar aanleiding van de aankondiging van een verhoor van zijn cliënt onnodig polariserend gereageerd en niet de nodige professionele distantie getoond. Van mr. X mag worden verwacht dat hij respecteert dat politieambtenaren hun taak uitoefenen. Als hij vindt dat dat niet goed gebeurt, moet hij daarover op een passende wijze klagen bij de leiding van het politiekorps. Ter zitting van de raad heeft mr. X geen inzicht getoond in het tuchtrechtelijk ontoelaatbare karakter van zijn handelen. De opstelling van mr. X draagt niet bij aan het scheppen van een vruchtbaar klimaat waarin alle betrokkenen hun werk doen. Ook het handelen van de klagende politieambtenaren draagt niet bij aan een oplossing in dezen. Zij waren niet bereid in overleg te treden met mr. X, en het opmaken van een proces-verbaal en twee rapporten door ambtenaren die zelf bij de gebeurtenissen waren betrokken, verdient niet de voorkeur. Bovendien werkt het onnodig polariserend dat mr. X werd bestempeld als verdachte. Nu partijen elkaar mogelijk in de toekomst nog tegenkomen, geeft de raad partijen in overweging een nader gesprek tussen de korpsleiding en mr. X te arrangeren en wrevet in de toekomst zo veel mogelijk te voorkomen. Waarschuwing.

TEN SLOTTE

Algemeen deken
Walter Hendriksen

Verantwoordelijkheid nemen

Tien medewerkers van satirisch magazine *Charlie Hebdo* hebben de dood gevonden vanwege hun mening. Vier burgers stierven omdat ze hun boodschappen deden. En drie agenten werden in koelen bloede vermoord terwijl ze hun werk uitvoerden: het beschermen van de burger.

De tragische gebeurtenissen in Parijs laten mij achter met gevoelens van ongeloof en machteloosheid. Ongeloof over het feit dat onwelgevallige woorden en tekeningen worden bestreden met kogels en bommen in plaats van met argumenten. Machteloosheid omdat er geen kant-en-klare manier is om dergelijke aanslagen in de toekomst te voorkomen. Sterker nog; een open, democratische samenleving zal per definitie altijd kwetsbaar zijn voor krachten die geen boodschap aan rechtsorde en persoonlijke vrijheid hebben. Dat is een beangstigende gedachte.

Op zo'n moment is de verleiding groot om direct actie te ondernemen, maar juist als de emoties oplopen en de roep om 'strenger, harder, vaker' overal klinkt, neemt de algemene raad zijn verantwoordelijkheid voor de rechtsstaat. Bijvoorbeeld door geen gehoor te geven aan het verzoek van V&J om het wetsvoorstel over afnemen van het Nederlanderschap van jihadisten 'even wat sneller' te behandelen. Want wanneer gevoelens van angst of wrok overheersen, moeten we extra bedacht zijn op afkalving van onze grondrechten en te

allen tijde zorgvuldigheid betrachten. Dat is waar wij het meeste goed kunnen doen.

Wat hebben we gedaan de afgelopen dagen? We begonnen aan het postuum verschenen boek van PvdA-senator Witteveen over de utopie van de rechtsstaat; we lieten onze gedachten gaan over de juridische impact van het pakket aan antijihadmaatregelen dat de minister zo snel mogelijk door het parlement wil loodsen; we hebben voorbereidingen getroffen voor het debat in de Eerste Kamer over de toegang tot het recht en we verleenden onze medewerking aan het bezoek aan de NOvA van een Russische mensenrechtenadvocaat.

Precies op dit moment van schrijven, discuteert de Eerste Kamer over de begroting van V&J over 2015. Een belangrijk onderdeel van deze begroting is het uitkleden van de gefinancierde rechtsbijstand en de verhoging van de griffierechten, wat voor grote groepen Nederlanders de toegang tot de rechter sterk zal bemoeilijken. Evenals de wens van het OM om steeds meer zaken zonder tussenkomst van de rechter af te handelen en de steeds verder uitdijende bevoegdheden van justitie en veiligheidsdiensten om in te breken op het privéleven van burgers die geen strafbaar feit hebben gepleegd. Het zijn allemaal zaken die minder aangrijpend zijn dan de aanslagen in Parijs. Maar ook allemaal zaken die, sluipenderwijs, de rechtsstaat grondig aantasten.

ANKER & ANKER

O P L E I D I N G E N

ANKER & ANKER OPLEIDINGEN ORGANISEERT IN HET JAAR 2015 WEDEROM ACTUELE CURSUSSEN OP HET GEBIED VAN HET STRAF(PROCES)RECHT EN HET JEUGDSTRAF(PROCES)RECHT.

HAAL UW PUNTEN IN UW EIGEN REGIO OP EEN VERRASSENDE LOCATIE!

**BIJ ONS KUNT U IN ÉÉN DAGDEEL 4 PO-PUNTEN VERGAREN.
BIJ ONS STAAT PERSOONLIJK CONTACT HOOG IN HET VAANDEL.
DE CURSUSSEN ZIJN STERK PRAKTIJKGERICHT.**

Hieronder een overzicht van de reguliere cursussen van januari t/m december 2015:

- 21 januari : Breda, Hotel Mastbosch
- 1 april : Haarlem, Philharmonie
- 22 april : Holten, Hoog Holten
- 21 mei (donderdag) : Schiermonnikoog, Hotel Van der Werff} nieuwe onderwerpen
- 28 mei (donderdag) : Schiermonnikoog, Hotel Van der Werff
- 10 juni : Maastricht, Château Neercanne} eendaagse cursus
- 11 juni (donderdag) : Maastricht, Château Neercanne} idem
- 17 juni : Maastricht, Château Neercanne} idem
- 1 juli : Zwolle

- 16 september : Bergen op Zoom
- 7 oktober : Utrecht, Het Spoorwegmuseum
- 12 november (donderdag) : Amsterdam, Artis
- 18 november : Den Haag, Remise
- 10 december (donderdag) : Rotterdam, Zalmhuis

en de cursussen Jeugdstraf(proces)recht in 2015:

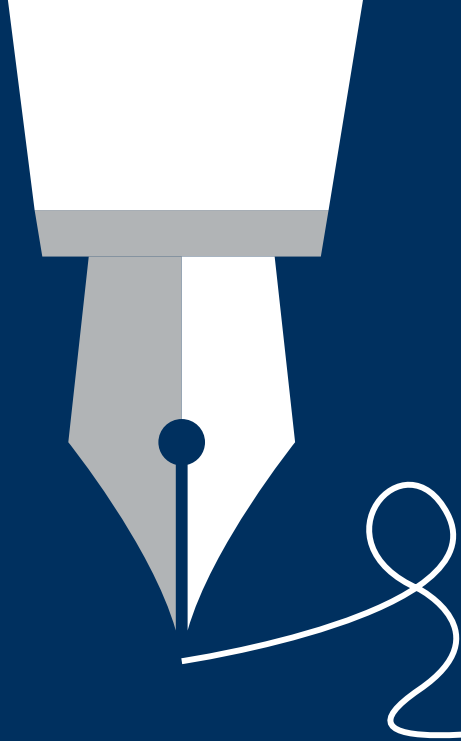
- 11 februari : Meppel, Eetcafé De Beurs
- 18 februari : Ophemert, Kasteel Ophemert (nabij Tiel en zie foto)
- 11 maart : Tilburg, Villa de Vier Jaargetijden
- 8 juli : Alkmaar, Het Gulden Vlies

- 23 september : Arnhem
- 28 oktober : Haarzuilens, Koetshuis de Haar} nieuwe onderwerpen
- 4 november : Den Haag, Remise
- 2 december : Rotterdam, Zalmhuis
- 16 december : Amsterdam, Artis

De docenten zijn prof. dr. J. Boksem, mr. H. Anker en mr. W. Anker.

Voor alle cursussen geldt als aanvangstijd 13.00 uur. Bij aankomst zijn er voor de cursisten broodjes beschikbaar. Er zijn twee pauzes en de cursus eindigt om 17.30 uur. Vanaf 17.30 uur tot ± 18.30 uur wordt er gezamenlijk geborrel in de met zorg uitgekozen markante en sfeervolle etablissementen. De kosten bedragen € 440,- (excl. btw) per cursus. Aanmelding kan via onderstaande website.

Anker & Anker Opleidingen
Contactpersoon: mw. M.A. Nicolai-Hendriks
Postbus 324, 8901 BC Leeuwarden
Tel. 058-2442500
Website: www.strafrechtcurussen.nl, E-mail: info@ankerenanker.nl

"Dankzij de arbeids-
ongeschiktheidsverzekering
van M is mijn financieel
dossier op orde"

M-VERZEKERINGEN

Dossier op orde

Arbeidsongeschiktheid heeft een grote impact op uw leven en carrière. Weet u wat er gebeurt met uw inkomen als u door omstandigheden niet meer kunt werken? Een AOV kan uw wegvallende inkomen (deels) opvangen. De AOV van M-verzekeringen geeft u zekerheid en zorgt ervoor dat uw financieel dossier op orde is; voor nu en in de toekomst.

M biedt als specialist verzekeringen voor advocaten, notarissen, accountants en andere business professionals. Door onze inkoopkracht kunnen wij scherpe premies bieden voor een zeer complete dekking. Ook uw dossier op orde met M? Kijk voor ons complete aanbod op www.m-verzekeringen.nl of neem gerust contact met ons op.

M-VERZEKERINGEN.NL

Ringbaan West 240 • Tilburg • T 013 594 28 28 • m@mutsaerts.nl